

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Ōrigenus Tōn Eis Tas Theias Graphas Exēgētikōn Hapanta Ta Hellēnisti Heuriskomena

Origenes

Coloniæ, 1685

Caput secundum, Origenis Exegetica, & ἐξμωετικά

[urn:nbn:de:hbz:466:1-79842](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-79842)

CAPUT SECUNDUM.

ORIGENIS EXEGETICA ET EPMHNEYTIKA.

Capitis secundi partitio.

SEctionibus tribus hoc caput continetur. I. varia Origenianorum ἐξηγητικῶν genera B
percententur. II. singula Origenis ἐξηγητικά, quorum quidem ad hanc diem memoria
superest, enumerantur. III. agitur de Exegeticis quæ supersunt, deque vetustis ipso-
rum interpretationibus. IV. disputatur de Origenis Tetraplis, Hexaplis, & Octaplis,
deque vulgata editione Septuaginta Interpretum.

SECTIO PRIMA.

VARIA ORIGENIANORUM ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ GENERA PERCENSENTUR.

I. *Scripturam sacram Ambrosii rogatu Origenes interpretatus est. Confutantur non-* C
nulli, qui primum Scripturæ sacræ interpretem ipsum fuisse volunt. II. *Dividuntur Ori-*
genis Exegetica in Scholia, Homilias, & Tomos: III. de quibus sigillatim queritur.
IV. *Quid sint ομνείας disputatur.* V. *ἰσχυριστικὰ pars ἐξηγητικῶν. Epistolas inter Synta-*
gmata collocamus. VI. *Origenes historicum, mysticum, & moralem sensum perscrutari so-*
let. VII. *Cur minor in Novo quam in Veteri Testamento ab Ambrosio dictus sit, investi-*
gatur.

I. **A**Ntequam varia Origenianorum ἐξηγητικῶν genera percenseam, revocentur in me- D
moriā quæ supra notata sunt, ad interpretandos Scripturæ sacræ libros, Ambrosii
consilii, auctoritate & rogatu Origenem fuisse impulsū, & quasi adactū, ut ami-
ce ab eo ipse expostulat in Commentariis ad Psalm. 1. & ut in quadam Epistola, quam exhi-
bent Cedrenus & Suidas, leviter conqueritur, & ut ipse scribit Ambrosius in Epistola ad O-
rigenem, quam refert Hieronymus in Epistola ad Marcellam,

Confutandus deinde venit nonnullorum error, qui primum Origenem Scripturas fuisse
interpretatum literis prodiderunt. In his Beatus Rhenanus ad Hermannum Archiepisco-
pum Coloniensem ita de Origene disserit: *Quippe hic scriptor, quum quod ingenio perspicaci-*
fimo, & optimis disciplinis omnifariam excolto præditus fuit, tum quod improbo studio sacris moni-
mentis irregulariter, primus quasi glaciem scidit juxta proverbium, in enarrandis Scripturis divinis. E
Quæ vera laus, quamq. copiosa debeatur primis quibusq. rerum optimarum auctoribus, nemini ambi-
guum est. Et Sixtus Senensis libr. 4. Biblioth. quificait: *His similibus excitat tunc ubique uti*
voluit, prout dicebat hominem pene ἀνοδὸν ἄνθρωπον, & qui primus aggressus esset explanationem omni-
um divinarum Scripturarum, nondum ob ingentem earum difficultatem ab aliquo attentatam. Et
Genebrardus in Epistola ad Carolum IX. cujus hæc verba sunt: *Theologie liquidissimam vel-*
utificatur ingenium aperuit, & cum frangi illo Salomonis viro derivavit fontes suos foras. Tum deinde:
Et sane omnium, quorum quidem in divina Scripta Commentarii extant, fuit antiquissimus. Itane
vero? antiquiorne Philone, qui tot scriptis hodieque superstitibus Scripturas sacras expla-
navit? antiquiorne Theophilo Antiocheno, cujus extant Commentaria in quatuor Evange-
lia? Vetusiores quoque fuerunt illo Melito Asianus, qui librum scripserat de Apocalypsi Jo-
hannis; & Rhodon, & Candidus, & Appion, qui tractatus in Hexaëmeron sigillatim compo-
suerunt; & Judas, qui de septuaginta apud Daniele hebdomadibus scripsit. Itaque Am-
brosius ad Psalm. 115. 28. Origenem ait *multorum interpretationes diligenti discussisse indagine:*
quos & sæpe citatos apud eum reperias: velut Homil. 15. in Genes. ubi ait: *Nunc interim non*
videbitur absq. ratione dici, quod & prioribus nostris quibusdam visum est, Prophetiam quandam in
hoc designatam videri. Et Homil. 13. in Exod. *Arictem etiam ante nos quidam pro furore posuerunt.*
Et Homil. 8. in Levit. *De hoc quidam etiam ante me dixerunt.* Et Homil. 9. in Num. *Quidam tamē*
ex iis qui ante nos interpretati sunt locum hunc, memini quod mortuos dixerūt eos, qui nimitate se-
clerum in peccatis mortui intelliguntur. Et Hom. 26. seq. *Exeundi de Aegypto figuram duobus modis*
accepti, à prioribus nostris, & à nobis sæpe jam dictum est. Et Homil. 8. in Jud. *Memini etiam quandam*
ex prædecessoribus nostris in libellis suis vetulus lanae populum dixisse Israël. Et Homil. 10. in Jerem.
ταύτῃ

A ταῦτα ὅτι ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν διανοητῶν. Et Homil. 14. seq. τὸν πρὸ ἐμοῦ δέ τις ἐπέβαλε τὸ τόπον Et Tom. 14. in Matth. p. 230. τὴν ἑρμηνείαν τῆς προφητείας. Et passim in Commentariis in Johannem Heracleonem Hereticum, hujus Evangelistæ Interpretem infectatur. Qui ergo aliis ad Scripturas interpretandas Origenes viam prævisse dici potest? At excusari potest quod ait Sixtus Senensis libr. 4. Biblioth. *His similibus excitatiunculis ubique uti voluit, prout decebat hominem pene autodidactum, & qui primus aggressus esset explanationem omnium divinarum Scripturarum, nonnullum obtingentem earum difficultatem ab aliquo attentatam.* Nam alios quidem non negat partem aliquam scripturarum exposuisse; omnium vero scripturarum explanationem aggressum esse aliquem ante Origenem, id vero negat, & merito quidem.

B minus hanc eum explicandæ Scripturæ artem multum provexisse: nec enim simplicem quandam interpretandi modum adhibuit, sed varia explanationum genera primus Scripturæ accommodavit. Nam vel diffusis Commentariis, quidquid suppeditabant ingenium & doctrina, prolixè congeffit; vel brevibus tantum Scholiis obscuriora quæque illustravit; vel ad populi captum sese demisit, & selectas quasdam Scripturæ pericopas minus accurate per Homilias exposuit. Hieronymus in Prologo suæ interpretationis Homiliarum, quas in Ezechielem Origenes habuit: *Illud, inquit, breviter admonens, ut scias Origenis opuscula in omnem Scripturam esse triplicia. Primum ejus Excerpta, quæ Græcè σχόλια nuncupantur, in quibus ea quæ sibi videbantur obscura atque habere aliquid difficultatis, summam breviterque perstrinxit. Secundum Homiliaticum genus, de quo & præfatus interpretatio ejus est. Tertium quod ipse inscripsit titulus, nos Volumina possumus nuncupare, in quo Opere tota ingenii sui vela spirantibus ventis dedidit, & recedens à terra in medium pelagus aufugit.* Rufinus in Prologo interpretationis suæ Commentariorum Origenis in Numeros, quem mihi olim Bigotiana Bibliotheca suppeditavit: *Quæcunque in Numerorum libro, sive Homiliatico stylo, sive etiam ex his quæ Excerpta appellantur, scripta reperimus, hæc te perurgente, Romana ut potuimus voce ex diversis in unum ordinem collecta digessimus.* Et paulo post: *Scire tamen te volo, frater, quod hæc lectio vias quidem aperiat intelligentiæ, non tamen sigillatim cuncta quæ scripta sunt differat, ut in Explicationum libris legisti: quoscilicet etiam Lector non reddatur otiosus, sed pungat cor suum, sicut scriptum est, & producat sensum, & audito verbo bono, ut sapiens adjiciat ad illud.*

III. Scholia breves erant notæ enodandis locis intricatioribus, & abstrusioribus sensibus eruendis, quales habemus in omnes fere Græcos Poetas. Erasmus Otiola reddi jubet, Sixtus Senensis exponit *Vacationes, sive otia, sive per otium excerpta; quibus quories ad plenam commentationem otium deesset, ea tantum quæ sibi videbantur obscura, brevibus quibusdam annotationibus summam perstrinxerat.* Inepte uterque. Scholion diminutivum est à Schola: Schola Græcè & Latine, præter vulgatas significationes, lucubrationem etiam sonat, quæ de re aliqua per otium elaboratur. Scholion ergo parvam Scholam significat, hoc est, Lucubrationunculam. Speciatim vero Scholia appellantur Commentarioli, vel Dissertatiunculæ. Præterea excerpti ex Auctore aliquo loci dicuntur Scholia, cujusmodi ex Evangelio, quo utebatur Marcion nonnulla depromsit Epiphanius Har. 42. & Scholia appellavit. Atque hæc Scholia Latine Excerpta proprie dicuntur. Male autem hoc nomine afficias breves expositiones, & dissertationes: quod tamen fecerunt Hieronymus & Rufinus, cum Origenis Commentariolos in Scripturam Excerpta dixerunt; omne Scholiorum genus communi Excerptorum vocabulo donantes, quod ad certam quandam speciem erat restringendum. At quoniam brevibus sententiis hæc Scholia Origenis, sive Commentarioli concludebantur, idcirco Commaticum interpretationis genus ea Hieronymus appellat. Proem. Comment. in Matth. *Legisse me fateor, inquit, ante annos plurimos in Mattheum Origenis viginti quinque volumina, & totidem ejus Homilias, Commaticumque interpretationis genus.* Et Proem. Comment. in Epist. ad Galat. *Scriptis enim ille vir (Origenes) in Epistolam Pauli ad Galatas quinque propria volumina, & decimum Stromatum suorum librum commatico super explanatione ejus sermone complevit.* Quod ita intelligo; Scholia in Epistolam ad Galatas decimo Stromatum suorum libro ipsum inferuisse. Scholia vero ad sacrorum Librorum oram attexuisse Origenem ostendit liber vetustissimus Renati Marchali, quo continentur Prophetæ omnes, quique in Collegii Parisiensis Societatis Jesu Bibliotheca servatur, & cujus usuram humanissime mihi concessit Gabriel Collartius amplissimæ huic Bibliothecæ præfectus, & de doctrinæ omnis refertissimum penu. Prophetiæ Ezechielis præfixum hoc habet ille liber; *μετελθὼν δὲ τὸ πρὸς τὰς ἐκδόσεις ἐξαπλῶν, καὶ διηρησθὲν ἀπὸ τῶν ὀριζήσεων αὐτῆς τετραπλῶν, ἄτινα καὶ αὐτὸς χειρὶ διήρησεν, καὶ ἐξαπλοῦρευσεν. ὁ δὲν ἐν τούτοις ἐστὶν τὰ σχόλια παρὰ τὴν κατὰ τὸν ὀριζήσεων ἐκδόσιν ἐμεινῶσα.* Defunctum est ab Hexaplis juxta Editiones, & emendatum ex ipsius Origenis Tetraplis, quæ & manus ipsius emendata, & scholiis succincta erant. Vnde ego Eusebius Scholia apposui. Hinc discimus Tetraplorum limbos Scholiis ab Origene fuisse succinctos. Si quis autem existimet quæ in hoc Marchali Codice ad oram Ezechielis, aliorumque Prophetarum adtexa sunt annotationes, ea ipsa esse

esse Origenis Scholia, multum is sane errabit. Constant enim illa partim variis interpreta- A
tionibus ex Aquila, Theodotione & Symmacho de promptis; partim lectionibus variis, vel
circa lectionum varietatem observationibus. Neutræ vero pro scholiis Origenis haberi
possunt: non prioris; quis enim putare possit in Tetrapla, quæ Scholiis, ut dixi, succincta
erant, unde & ista sumta sunt, de promptis è diversis Interpretum expositionibus particulas
conjecisse Origenem, cum in iis plenæ ipsæ ac integræ interpretationes haberentur? non
posteriores; utpote in quibus sæpe Origenis, & alicubi etiam Constantini Imperatoris
mentio fiat.

Homilia à Rufino & Hieronymo Tractatus appellantur. Apologia Pamphili à Rufino
conversa: Præcipue vero per eos Tractatus, quos pene quotidie in Ecclesia habebat ex tempore, quos
& describentes notarii ad monumentum posteritatis tradebant. Hieronymus adv. Vigilantium, B
Epist. 75. de Homiliis in Job loquens, quas Hilarius verterat: *Cur Tractatus ejus in Job, inquit,
descriptos habes?* & in Præfatione ad Homilias Origenis in Canticum: *Ilos duos Tractatus,
quos in morem quotidiani eloquii parvulis adhuc lactantibus composuit, fideliter magis quam ornate
interpretatus sum:* & in Proemio Commentar. in Epist. ad Galat. *Scripti enim ille vir (Ori-
genes) in Epistolam Pauli ad Galatas quinque propria volumina, & decimum Stromatum suorum li-
brum commaticum super explanatione ejus sermone complevit: Tractatus quoque varios, & Excerpta,
quæ vel sola possint sufficere, composuit.* Nempe Tomos, Homilia, & Scholia significat per
quinque illa volumina, & Tractatus, & Commaticum sermonem res esse diversas: sed
frustras id enim sibi vult Hieronymus, alia in decimum Stromatum librum inserta esse Scho- C
lia, alia seorsum elaborata & descripta. Fallitur Erasmus cum Homilia illas recte dici pu-
tat *Colloquia*, non enim Origenes cum auditoribus colloquebatur, sed auditores alloqueba-
tur; ac proinde melius dicerentur *Alloquia*. In iis phaleras & oratoria pigmenta neglexit
Adamantius; planum vero, familiare, ac simplex, nec valde prolixum, quale facilius patiun-
tur Homilia, dicendi genus persecutus est.

Tomi idem sunt quæ & *ἐκρηγνυμένα* proprie dicta: nam quamvis hoc nomine affici possint,
quæcunque interpretationis vice funguntur; atque ita non ad Tomos solum, sed & ad
Homilia etiam, & Scholia referri possit ea vox, illamque Editioni nostræ, quæ Tomis &
Homiliis constat, præfixerimus; nihilominus tamen ad Tomos speciatim & proprie perti-
net, iisque nunquam non in antiquis Codicibus tribuitur. Explicationum libros appellat
Rufinus in Prologo interpretationis Commentariorum Origenis in Num. In iis Origenes D
Ebraica veritate stipatus, & suorum circumdatus agminibus, peregrinæ interdum linguæ
quarebat auxilia, ut tradit Hieronymus in Proem. Quæst. Ebraic. in Homiliis autem Com-
municem Editionem sequebatur, ut superiore Sectione notatum est.

IV. Interpretationes præterea Origenis quasdam, *σημειώσεις* appellatas reperio. Utrum
Scholiis an Exegeticis proprie dictis vox ea tributa sit, quærendum est. Hieronymus Scho-
liis manifeste tribuit Proem. in 1. Comment. Isaia: *Feruntur, inquit, & alii sub nomine ejus
(Origenis) de visione τετραπλῶν duo ad Gratiam libri, qui plenographi putantur, & viginti quinque,
Homilia, & σημειώσεις, quas nos Excerpta possumus appellare.* Excerpta igitur, seu *ἐξήληα*, ea sunt
σημειώσεις. At Philocalia cap. 26. postquam prolixum Origenis fragmentum in Exod. 10. 27.
prolatum est, verba hæc sequentibus aliquot fragmentis præfiguntur: *καὶ πάλιν ἐν ἄλλῃ τῇμ
ἐν ταῖς αὐταῖς εἰς τὴν ἑξῆς σημειώσιν.* Igitur *σημειώσεις* constabant Tomis; igitur quæcunque
hoc Philocalia capite fragmenta in Exodum representantur, petita sunt ἐκ τῶν σημειώσεων. Ea
vero neutiquam pro Scholiis habere possunt, sed iustorum Commentariorum vicem ex-
plent: ea est rerum ac verborum ubertas & copia.

Ego quidem *σημειώσεις* generale vocabulum esse puto, quo Tomi & Scholia continentur,
σημειώσεις est, adnotare, commentarium scribere, scriptum aliquod ad aliud adjicere, adscribere,
σημειώσεις, adnotatio, commentarius, qui quid ad aliud scribendo adicitur, cuiusmodi sunt Scho-
lia, & Commentarii qui ad oram librorum adtexi solent. Ita intelligendus Eusebius lib. 5.
Histor. cap. 20. cum *χαρις αὐτῷ σημειώσιν* appellat obrestationem quandam quæ ad finem li-
bri Irenæi *καὶ ἐξ ὁδοῦ* præter contextum adjecta erat. Inde lux quoque alteri ejusdem Eu- F
sebio loco lib. 6. cap. 16. ubi de Hexaplis Origenis agens, deque variis quibus illa constabant
interpretationibus, ita scribit: *ταύτας δὲ ἀπ᾽ αὐτῶν συναρτῶν, διελὼν τε πρὸς κώλον, καὶ αὐτῶν
ἀπὸ θεῶν ἀλλήλων, καὶ καὶ αὐτῶν τῶν ἑβραίων σημειώσεων, τὰ τῶν λεγομένων ἑξαπλῶν ἡμῖν ἀντίγραφα καὶ ἀνέστην.*
His omnibus in unum ab eo collectis, & per cola divisis, ac invicem è regione oppositis, cum He-
braicum præterea contextum adscripsisset, exemplaria nobis Hexaplorum, uti appellari solent, reli-
quit. Quod Eusebius *σημειώσιν ἑβραίων* dixit, commodius *ἀπὸ θεῶν τῶν ἑβραίων* ἐκλήσεις Epipha-
nius nuncupavit, quasi dicas, *adjunctiones, adjectiones*. Optime quoque Nicephorus
ἀπὸ σημειώσεων reddidit, hoc est, *descriptionem ad aliud additam*; addita enim Præpositio notat
esse τῶν πρὸς τι. Cum ergo Scholia & Commentaria, alterius scriptionis explicandæ gratia
scribi

A scribi solcant, eique saepe a jungi & ad oram adtexi, propterea *σημειώσεις* recte dicta sunt: neque immerito Philocalia textores hoc vocabulum Commentariis, Hieronymus Scholiis tribuere.

V. Communi quoque *ἑρμηνείων* titulo Tetrapla, Hexapla, & Octapla Origenis completitur, quæ proprio vocabulo *ἑρμηνευτικά* appellare possis. Cum enim ex variis Scripturæ conflata sint interpretationibus, in eum venire debuerunt censum, quo quæcunque ad interpretandam Scripturam elaboravit Adamantius, continentur. Huc adjicit Epistolas Sixtus Senensis, quod propositas sibi circa Scripturæ illustrationem quaestiones rescribendo Origenes dissolverit. At cum alia quoque per Epistolas argumenta tractasse ipsum constet, velut cum ad Philippum Imperatorem, vel ad conjugem ipsius Severam, vel ad Fabianum

B Papam fidei suæ profitendæ causâ scriberet, merito inter Syntagmata Epistolas ipsius coniciendas censemus.

VI. Qui interpretandis Scripturis triplex *ἑρμηνείων* genus adhibuit Origenes, is triplitem ex illis sensum eruere, ac investigare consuevit; historicum, quem & literæ sensum appellant, mysticum, & moralem. Sic ille Homil. 17. in Genes. ubi agit de benedictionibus Patriarcharum: *In ipso autem corpore & serie verborum, neque benedictiones tantum, neque futurorum sola prænuntiatio, quantum mores vel propositum eorum, vel etiam quedam ab eis gesta notabiliter arguuntur. Quæ res nobis tripartitam (ut in aliis fecimus) explanationis materiam subijcit, ita ut benedictiones historiae locum servant; prophetia vero mysticum atque dogmaticum, quorum correctio atq. objurgatio moralem dirigat stylum.* Quod idem in fine ejusdem Homiliæ repetit. Ab historico autem sensu ad mysticum, à mystico ad moralem fere progreditur; quamvis hunc ordinem pervertat nonnunquam, literam aliquando negligat, à morali expositione ad mysticam quandoque transeat. Quæ quoniam supra luculenter tractavimus, hæc obiter tetigisse sufficiat.

VII. Finem huic imponemus Sectioni, adducentes illud Ambrosii è libr. 5. Epist. 43. *Et sciam, quod nihil difficilius sit, quam de Apostoli lectione differere, cum ipse Origenes longe minor sit in Novo, quam in Veteri Testamento.* Cujus rei causas quaerenti mihi id succurrit, ætate Origenis pluribus Commentariis, interpretationibus, dissertationibus, Traditionibus illustratum fuisse Testamentum Vetus, quam Novum, cujus reconditiores sententiæ perpaucorum industria fuerant ad hoc tempus investigatæ; proindeque Instrumentum Vetus tractantem Adamantium majorem fuisse in luce versatum, quam cum Novo explicando operam suam navaret. Huc accedit antiquæ Legis abrogatas ceremonias & judicia enarrantem, minore periculo in allegorias excurrisse, & destruxisse literam, quam cum Christi decreta, & sanctiones Apostolorum, dogmatum suorum novitate depravaret.

SECTIO SECUNDA.

SINGULA ORIGENIS ΕΗΡΜΗΤΙΚΑ, QUORUM AD NOS PERVENIT NOTITIA, ENUMERANTUR.

E I. Enumerantur Origenis Exegetica in Pentateuchum; II. in Josue, Judices, Libros Regum, Paralipomenon, Esdræ, & Job: III. in Psalterium: IV. in Proverbia, Ecclesiasten, & Canticum: V. in majores Prophetas quatuor: VI. & in minores Duodecim: VII. item in Matthæum, Lucam, Johannem, & Acta Apostolorum: VIII. Epistolas Pauli, & Apocalypsin.

F I. Postquam varia Origenianorum Exegeticæ genera percensuimus; singulas nunc exegeticas lucubrationes enumerare decet, quarum ad nostram ætatem notitia pervenit. Nam ex ingenti hac, quam diximus, scriptiorum congerie, non modo pars intercidit maxima, sed multarum etiam tituli ac nomina obsoleverunt. Quarumcunque ergo memoria aliqua in Veterum scriptis servata est, eas recensebimus sigillatim, & juxta librorum Scripturæ sacræ ordinem digeremus.

Scribit Epiphanius, ex eoque Cedrenus, & Suidas, singulos Scripturæ sacræ libros Origenis studio fuisse interpretatos. Auspicandum à Genesi, quam tredecim Commentariorum libris, & mysticarum Homiliarum libris duobus explicasse ipsum testatur Hieronymus apud Rufinum Inveſt. libr. 2. Idem Quæst. 1. ad Damas. narrat, Adamantium duodecimum & decimum tertium librum Commentariorum suorum in Genesin huic loco exponendo consecrasset: *omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur.* Hinc emendandus Eusebius cujus libro 6. Hist. cap. 24. hæc leguntur; *καὶ τὸ ἐν αὐτῷ τῷ βιβλίῳ, ὁ ὁρισμὸς ὅτι ὅς τις* Gen. 4. 14.

πάντα, ἢ μόνον τὰς ἀπὸ τοῦ ἐννὰ δυνάει ἢ τῶν ἀντιθέτων διὰ τὴν ὑπερβαίνειαν. *In nono autem Commentario. A*
rum in Genesin (sunt autem omnino duodecim) non solum eos qui nonum precedunt, ostendit Ale-
xandria fuisse compositos. Eusebium secutus est Suidas. Saep autem in numerorum notis la-
buntur librarii; inde fortasse error, adscripto ἑ pro θ'. vel certe in eo Codice quo ute-
batur Eusebius, in unum coaluerunt posteriores libri duo, utpote qui circa idem argumen-
tum versarentur.

Septendecim Homilias in Genesin hodieque superstites Rufinus Latino sermone dona-
vit: diversas illas esse à mysticis Homiliis infra ostendemus. Idem certe Hieronymus in E-
pistola 126. ad Evagrium, scribit Origenem in prima Homiliarum in Genesin de Melchise-
dec disseruisse: cuius cum nulla habeatur mentio in prima Homiliarum quæ supersunt,
concluditur vel respexisse Hieronymum ad priorem Mysticarum Homiliarum, vel plures **B**
alias Homiliarum in Genesin collectiones extitisse.

Fragmenta aliquot è Tomis Origenis in Exodum vigesimo sexto Philocaliæ capite con-
tinentur. In eundem præterea librum, & in Leviticum Excerpta seu Scholia scripsisse
Rufin. In- cum tradit Hieronymus apud Rufinum. Duodecim vero Homilias in priorem hunc Scri-
veit. lib. 1. pturæ librum, sexdecim in postremum Rufinus Latine refudit. Aliud ex Homilia secunda
in Leviticum fragmentum habetur Philocaliæ primo capite, cuius ne apicem quidem in
Homilia Latine editionis secunda, aliisve reperias. Ex quo facile intellectu est plures quo-
que in Leviticum Homiliarum collectiones fuisse. Id ex eo etiam probatur, quod cum
Homilia 4. dicat Origenes se jam supra de lineis vestibus sæpe egisse, & Homilia 6. sparsim
se & sæpe de consecratione Sacerdotis & unctione disseruisse, nihil tamen ejusmodi in su-
perioribus penitus extet. An ex Homiliis autem extemporalibus depromptum sit fragmen- **C**
tum istud primi Philocaliæ capitis ex Homilia 2. in Leviticum, an ex elaboratis per otium,
(cuiusque enim generis Homilias profudisse Origenem demonstrabimus infra) in-
certum est.

Præter Homilias octo & viginti in Numeros, Scholia quoque edidisse eum tradit Ru-
finus: sed in unum ita cum Homiliis permixta sunt ab hoc Rufino, cum Latine utraque ex-
poneret, ut pro eodem haberi possent: *Quæcunque, inquit, in Numerorum libro, sive Homi-*
liatico stylo, sive etiam ex his quæ Excerpta appellantur, scripta reperimus, hæc per urgente te Romana,
ut potuimus, voce ex diversis in unum ordinem collecta digessimus. Hieronymus in interpreta-
tione duodecimæ Origenis in Jeremiam Homiliæ notat de sacerdotalibus benedictionibus
Adamantium disseruisse. Nihil autem hujusmodi in Rufiniana collectione comparet. Igi- **D**
tur vel Homilias istas pro consuetudine sua decurtavit & interpolavit Rufinus; vel aliquæ
jam ipsius ætate exciderant.

Sele aliquando in Deuteronomium disseruisse Origenes declarat Hom. 8. in Luc. Eun-
dem vero librum explanaturum se affirmat Tom. 32. in Johann. Octo in eum Homilias
Origenis commemorat Cassiodorus libr. de institut. divin. Scripturar. cap. 1. *Reliqui etiam*
vobis in Deuteronomium sermones octo (Origenis) in quibus est minuta nimis & subtilis expositio.
Rufinus in Prologo ad Uraicum: *Iam enim ex omnibus, quæ in Lege scripta reperit, sola ut puto*
in Deuteronomio desunt Oratiuncula, quas si Dominus juxerit, & sanitatem dederit oculis, cupimus
reliquo corpori sociare. Porro memoratos in Pentateuchum Tomos significavit Hierony- **E**
mus, cum Ambrosium dixit Origenis Hexæmeron compilasse.

II. Viginti sex Homilias in Josue ex tempore ab Adamantio sene recitatas, & industrie
Excerptorum servatas Rufinus Latine reddidit. Fragmentum ex Homilia 20. duodeci-
mum Philocaliæ caput representat. Homilias novem in Judices Latinis itidem verbis re-
tulit Rufinus. Origenes in Prologo Commentariorum in Canticum Canticorum, agens
de Cantico Deborah ita scribit: *Verum & de his plenius in illis oratiunculis quas de libello Iudicum*
edidimus, disserta reperies. Atqui ex oratiunculis in Judices quæ supersunt, sexta Canti-
cum Deborah explanat. Verisimile ergo est, has ipsas Homilias designari ab Origene, pro-
indeque ab eo ipso fuisse editas, non ex tempore conceptas & recitatas. In libros Regum
duæ omnino Homiliæ supersunt: prior in 1. Reg. cap. 1. & 2. altera in 1. Reg. 28. in qua de
Engastrimytho disputatur. Priorem Latina habet Origenis editio; alteram è Vaticanis **F**
membris Allatius eruit. Homilia insuper tertia in Josue ait Origenes se aliquando de
duabus meretricibus, quarum litem Salomon disceptavit, in Ecclesia ad populum disse-
ruisse. Cassiodorus præterea in libro de institutione divinarum Scripturarum, cap. 2. affir-
mat se quatuor Origenis Homilias in primum librum Regum invenisse; unam in li-
brum secundum; & unam, eamque prolixam in librum secundum Paralipomenon.
Idem cap. 6. narrat, visas sibi in duos Esdræ Libros singulas Origenis Homilias, quæ à Bella-
tore Presbytero Romana oratione explicatae sunt. Jobum multis Homiliis Origenes
exposuit. Sic Eustathius Antiochenus in Diagnostico de Engastrimytho: *ἡ δὲ διὰ τὴν πο-*
λὴν ἀπορροήσας ἰσὺς, . . . μετέωρον εἰς τὰ ἑξήκοντα ὀκτώ ἔτη καὶ τρεῖς ἡμέρας. Cum de misero
166

A *Iob Homilias habuisset, in Filiarum nomina sublimi oratione excurrens, aniliter eo in argum-
verfatus est.* Has Homilias ad sensum fuisse ab Hilario conversas tradit Hieronymus in Ca-
talogo Scriptor. Eccles. & Epist. 75. adv. Vigilantium, ubi & id apponit: *Cur Tractatus ejus*
(Origenis) *in Iob descriptus habes, in quibus contra Diabolum, & de Stellis, caeloque disputans, quæ-*
dam locutus est que Ecclesia non recipit?

III. Psalterium Origenes triplici expositionum genere illustravit, Commentariis, Ho-
miliis, & Scholiis. Primum illum inter Græcos integrum Psalmorum corpus multis volu-
minibus explicasse proditum est ab Hieronymo Epist. 89. ad August. quod de Commenta-
riis intelligo. Ex his multa vel imitatum, vel interpretatum fuisse Hilarium idem auctor est;
qui & septem à Tomis illis se Latinis verbis expressisse refert, à Psalmo nimirum decimo ad
B decimum sextum. Idem etiam libr. 1. Apolog. adv. Rufin. cap. 3. *Octogesium quoque, nonum*
Psalmum, inquit, qui scribitur, Oratio Moysi, hominis Dei, & reliquos undecim, qui non habent ti-
tulos, secundum Huilli expositionem, ejusdem Moysi putat (Origenes) *nec dedignatur Ebraam*
Scripturam interpretans, per singula loca quid Ebraeis videatur inferere. Ea porro Commentaria
infringente Ambrosio suscepta, eidemque inscripta fuisse ex fragmento intelligimus, quod
habet Epiphanius Hær. 64. cap. 7. Tractatus Origenis in Psalterium centum & quinquagin-
ta vidisse se asseverat Trithemius in libr. descript. Eccl. Novem Homilias in Psalmos 36. 37.
38. Romano sermone Rufini opera donatas Latina Origenis habet editio. De Psalmorum
illorum expositione ita Rufinus in Prologo: *Idcirco tibi eam, Aproniane fili charissime, in novem*
oratiunculas, quas Græci Homilias vocant, velut in uno corpore digestam in Latinum transtuli.
C *Eam in novem Homilias digestam se transtulisse dicit, non in novem Homilias digestisse;*
contra quam Erasmo, & Sixto Senensi visum est. Ex Homilia præterea in Psalm. 82. fragmen-
tum historia: suæ inseruit Eusebius: & Homiliam in Psalmum centesimum laudat ipse Ori-
genes Homil. 15. in Jos. Denique brevis Scholiis Psalterium fuisse ab Origene annotatum
assimulat Hieronymus sive quisquis est Auctor Comm. in Psalm. in Proem. Proxime, inquit,
cum Origenis Psalterium, quod Enchiridion ille vocabat, strictis & necessariis interpretationibus an-
notatum in commune legeremus, simul uterque deprehendimus nonnulla eum vel perstrinxisse levi-
ter, vel intacta penitus reliquisse; de quibus in alio opere latissime disputavit, quod scilicet non pu-
taret rem magnam brevi sermone concludere. Et deinde: *Non quod putem à me posse dici que ille*
præterit; sed quod ea que in Tomis vel Homiliis ipse disseruit, vel ego digna arbitror lectione, in
D *hunc angustum Commentariolum referam.* Quibus Tomi Origenis, Homiliae, & Scholia in
Psalterium singulatim notantur.

Erasm. in
Censur. de
Comment.
in 3. Psal.
Sixt. Bibl.
libr. 4.

IV. Ex ejus Commentariis in Proverbia Salomonis particulas duas depromsit Pamphi-
lus in Apologia. Catena quoque manuscripta Bibliothecæ Mazarinianæ in Lucam, ad cap. 8.
v. 4. inigne fragmentum indidem expromit. Ipsius explicationum in Ecclesiasten scribit
Sixtus meminisse Methodium in libro de resurrectione. Quod equidem in fragmentis, quæ
apud Epiphanius, & Photium extant, nusquam reperio. In Canticum Canticorum mul-
tum laboris & studii contulisse ipsum testatur Gregorius Nyssenus. Commentarios quidem
& Homilias in hunc librum dedit. Commentarii duplices fuerunt: Parvum Tomum ju-
venis scripsit, è quo laciniam capiti septimo Philocaliæ intextam deprehendas; annis vero
E provecior decem composuit Tomos, quos memorabili elogio Hieronymus exornavit, in
Prologo ad Damasum, suæ interpretationi duarum Origenis Homiliarum in Canticum
præfixo: *Origenes, inquit, cum in cæteris libris omnes vicerit, in Cantico Canticorum ipse se vicit:*
nam decem voluminibus explicitis, que ad viginti usque versuum millia pæne perveniunt, primum
Septuaginta Interpretes, deinde Aquilam, & Symmachum, & Theodotionem, & ad extremum Quin-
tam Editionem, quam in Actio littore invenisse se scribit, ita magnifice, aperteque disseruit, ut inde
mibi videatur in eo completum esse quod dicitur: Introduxit me Rex in cubiculum suum. Horum
Commentatorum pars non contemnenda in Editione Latina hodieque superest, sed male
in Homilias distributa, ut ostendimus inferius, cum de superstitibus Origenis Operibus erit
agendi locus. Homilias autem in Canticum duas Hieronymus Latine explicavit, quas, ut ipse
ait, in morem quotidiani eloquii parvulis adhuc lactentibus (Origenes) composuit.

Greg. Nyss.
in Proem.
Comment.
in Cant.
Cantic.

F V. Isaiam Adamantius Commentariis, Homiliis, & Scholiis interpretatus est; & Com-
mentariorum quidem triginta libris, Homiliis viginti quinque. Hieronymus libr. 1. Apolog.
adv. Rufin. cap. 3. *Certe etiam Origenes Patriarchen Huillum, qui temporibus ejus fuit, nominat;*
& tricesimum tonum in Esaiam, in cujus fine edisserit: Ve tibi civitas Ariel, quam expugnavit Da-
vid, illius expositione concludit; ut cum aliter prius sensisse se dicat, doctum ab illo, id quod est verius,
constitetur. Et in Proemio ad primum Commentariorum suorum in Isaiam librum: *Scriptis*
in hunc Prophetam juxta Editiones quatuor, usque, ad visionem quadrupedum in deserto Origenes tri-
ginta volumina, è quibus vicesimus sextus liber non invenitur. Feruntur & alii sub nomine ejus de
visione regantis duo ad Gratianum libri, qui pseudographi putantur; & viginti quinque Homiliae: &
impetuntur quos nos Excerpta possumus appellare. Plura autem scripsisse illum persuadere possunt
h h hæc

hac Eusebii verba, unde sua Hieronymus mutuatus est: *καὶ ἀρχὴν δὲ καὶ τέλος τῶν χρίστων ἐστὶν ἡ αἰὼν εὐαγγελίου, ὃν εἰς μὲν τὸ τρίτον μίσηται τὰ ἔσχατα μέχρι τῆς ἐσχάτης τῆς τριμυρίας εἰς ἡμᾶς ἀποβήσονται τὸν τόμον. Hac tempestate Origenes commentarios suos in Isaiam composuit, & quibus in tertiam quidem partem Isaiæ, usque ad visionem quadrupedum in deserto, triginta ad nos Tomi pervenerunt.* Et continuo de Commentariis ejusdem in Ezechielem agens, viginti quinque sua ætate extitisse ait, neque plures Origenem in hunc Prophetam scripsisse: quasi subintravit aliquos de Commentariis in Isaiam intercidisse. In antiquo Codice Marchali, unde Isaiæ contextum depromit Curterius, & cum Procopii Commentariis edidit, Tomorum illorum Origenis numeri ad librum adscripti sunt, & in tricesimo desinunt, qui notatus est ad oram capitis 29. v. 1. atque hinc proinde pertinuit ad cap. 30. v. 6. unde initium ducit viro quadrupedum.

Jeremiæ Prophetiam per Homilias Adamantius explicavit. Quatuordecim ex Homiliis confuso ordine Hieronymus in Latinum sermonem transtulit, Novemdecim habuit Scorialensis Codex, quo usus est Corderius, sub nomine Cyrilli: quarum duodecim inter Hieronymianas jam ante habebantur. Fragmentum ex Homilia trigesima nona decimum offert Philocaliæ caput. Cassiodorus in libro de instit. divinar. Scriptur. cap. 3. asserit Origenem 45. Homilias Jeremiæ exposuisse, ex iisque quatuordecim sibi fuisse inventas, eas nimirum quas Hieronymus Latinitate donaverat. Denique Rabanus Maurus quinque illas supra quadraginta Origenis Homilias in Jeremiæ vidisse se asseverat. At in Threnos Jeremiæ novem Origenes dictaverat Tomos, ex quibus quinque duntaxat ad suam ætatem pervenisse Eusebius memoria prodidit.

Ezechielem viginti quinque Tomis ab Origene fuisse illustratum docet idem Eusebius. Docet & vetus Marchali liber omnes Prophetas complexus: nam ad Ezechielis oram Origenianorum Tomorum numeri suis sunt notati locis, nec plures sunt quam quinque & viginti. Ex Homiliis vero in Prophetæ hujus enodationem pronuntiatis, quatuordecim ab Hieronymo Romanis conversæ verbis in Latinam editionem conjectæ sunt. Ex hoc Origenis loco Tract. 29. in Matth. *Quæ autem sequuntur in textu Danielis, sicut potuimus, exposuimus*, in Daniele aliquid ab ipso compositum fuisse discimus: & e Proemio quoque Hieronymi ad undecimum Commentariorum in Isaiam, in quo ait, sese Origenem cum aliis fuisse allegetum in Expositione septuaginta Hebræomadarum; nisi quis hæc in aliis fortasse libris obiter ab Origene tractata fuisse dicat. Multo igitur minus hæc addocent Homilias in Commentaria in Daniele ediderit. Carterum cum novemdecim Origenis Homilias in Jeremiæ, falso Cyrillo adscriptas de Scorialensi codice depromserit Balthasar Corderius, & in editionis suæ Præfatione notaverit ejusdem Auctoris Commentarios in Ezechielem & Daniele contineri in hoc ipso Codice, caveat Lector, ne eos quoque Cyrillo perpetram tribui, itidem ut Homilias in Jeremiæ, & ad Origenem pertinere temere existimet: tam enim Cyrilli quam Origenis esse possunt: re ipsa quippe in omnes Prophetas scripsisse fertur Cyrillus, & ejus etiam in Daniele Homilias in Varicana Bibliotheca servari tradit Sixtus Senensis. Rei veritatem vel sciunt, vel scire possunt Scorialenses illi Hieronymiani, qui his thesauris incubant.

VI. In duodecim Prophetas viginti quinque ἑξήντα Origenis volumina manu Pamphili exarata reperisse se narrat Hieronymus: plures tamen scripsisse Adamantium significat Eusebius: *τὸς τε εἰς τὴν δέδεκα προφήτας τῶν κατὰ τὴν αἰὼν μόνος ἐκπερὶ πέντε καὶ εἰκοστί. Et Tomos in duodecim Prophetas conscribit, ex quibus quing. & viginti duntaxat reperimus.* In Oseam nonnulla scripsisse fertur, atque item in Zachariam, nec non & in Malachiam: atque hos Commentarios de viginti quinque ἑξήντα illarum numero fuisse arbitror. In Oseam quid commentatus sit, his verbis tradit Hieronymus: *Origenes parvum de hoc Propheta scripsit libellum, mentatus sit, his verbis tradit Hieronymus: Oseam parvum de hoc Propheta scripsit libellum, cui hunc titulum imposuit: ὅτι τὰ πῶς ἀνομάσθη ἐν τῷ ἀντιπαρῳ. hoc est: Quare appellatur in Oseam Ephraim: volens ostendere quæcunque contra eum dicuntur, ad Hereticorum referenda personam. Et aliud volumen ἀντιπαρῳ καὶ ἀντιπαρῳ, quod & capite caret & sine. Addit præterea: Qui (Didymus) tres libros me petente dictavit, quing. quoque alios in Zachariam. Nam & in ipsum duo tantum Origenes scripsit volumina, vix tertiam partem à principio libri usque ad visionem quadrupedum edisserens. Idem in Prologo ad primum Commentariorum in Zachariam: Scripsit in hunc Prophetam Origenes duo volumina usque ad tertiam partem libri à principio. Hæc Hieronymus de Commentariis Origenis in Zachariam: istud vero de ejus voluminibus in Malachiam: Scripsit in hunc librum Origenes tria volumina, sed historiam omnino non tetigit, & more suo totum in allegoria interpretatione versatus est.*

VII. De Origenis Exegeticis in Matthæum id habet quoque Hieronymus: *Legisse me fateor ante annos plurimos in Matthæum Origenis viginti quinque volumina, & totidem ejus Homilias, & totidem ejus Commentarios, interpretationis genus: hoc est, Commentarios, Homilias, & Scholia. Totidem ejus Commentarios numerat Eusebius libr. 6. Histor. cap. 36. Quapropter mendosa esse*

Euseb. l. 6.
Hist. c. 32.

Euseb. libr.
6. Histor.
cap. 32.

Sixt. lib. 4.
libl. in
Cyrillo.

Hieronym.
libr. de
script. Eccl.
cap. 86.
Euseb. libr.
6. cap. 36.
Histor.
Hier. Pro-
em. Comm.
in Oseam.

Hier. Pro-
em. Com-
ment. in
Malach.

Hieron.
Proem.
Comm. in
Matth.

A esse liquet hæc verba è Prologo Hieronymi, qui præfixus est Latinæ interpretationi Homiliarum Origenis in Lucam; *Siquidem illud quod olim Romæ sancta Blasilla flagitaverat, ut 36. Tomos illius in Matthæum, & quing. alios in Lucam, & 39. in Iohannem nostræ lingue traderem.* Legendum enim: 25. Tomos illius in Matthæum. Corruptam lectionem Erasmus, Sixtus Senensis, & Josias Simlerus ac Conradus Frisius secuti sunt. Mendosa quoque illa in Rufini Invektiva 2. in Hieron. in quibus viginti sex Origenis in Matthæum libros ab Hieronymo commemoratos fuisse refert; quem etiam errorem secutus est Vincentius Bellovacensis Specul. Doctrinal. libr. 18. cap. 43. Bonam illorum partem Græce repræsentavimus, meliorem tempus consumpsit. Misere vero deformata sunt, quæ Latinis Editionibus continentur. Inter Homilias quæ in diversos inscribi solent, septem circa Matthæi interpretationem versantur, sed quoniam incerti sunt auctoris & fidei, suo loco excutientur.

B Quinque Tomos Origenis in Lucam Hieronymus commemorat, Novem vero & triginta ejusdem Homilias in hunc Evangelistam Latina oratione expressit, quibus pepercitantorum inclementia, Tomis consumptis. Plures vero ab Origene fuisse conscriptas cui suspicier, faciunt postremæ sex, quæ cum continuatum in superioribus ordinem non teneant, & majori numero videntur detractæ. Facit & ipse Origenes Tomo 13. in Matth. pag. 333. ubi quædam a se in Homiliis in Lucam scripta narrat, quorum nulla in superstitibus Homiliis apparent vestigia. Comment. in Joh. Tomos triginta duos Adamantius edidit, Ita Rufinus Invekt. 2. in Hieron. *Interim Origenis libros, ut supra diximus, in omnem admirationem extollit, & dicit, quod si eos interpretetur Romana lingua, cognosceret quantum boni & ante nescierit, & scire nunc cepit, id est, in Matthæum, inquit, viginti sex libros (lege, viginti quinque) & in Lucam quinque, & in Iohannem triginta duos.* Inde est quod in Codice Commentariorum in Iohannem quo usus est Ambrosius Ferrarius novem interruptæ seriei Tomi in 32. Tomos fuerant distributi. Emendetur ergo locus ille Prologi Hieronymi ad Homilias Origenis in Lucam a se conversas: *Siquidem illud quod olim Romæ sancta Blasilla flagitaverat, ut 36. Tomos (lege 25. Tomos) illius in Matthæum, & quinque alios in Lucam, & 39. in Iohannem nostræ lingue traderem.* Lege 32. in Iohannem; non ut legisse videtur vir eruditus, *triginta quatuor.* Scribit Eusebius ex universa hac Commentariorum mole duos & viginti duntaxat libros suo ævo extitisse. His vero temporibus vix super sunt novem. Duæ præterea in Iohannem reperiuntur Homiliae inter eas quæ in diversos inscribuntur; sed quoniam de ipsarum Auctore non constat, de ipsis alias questionem habebimus. De Expositionibus in Acta Apostolorum unum illud quod scribam habeo, aliquot Homilias in illa fuisse ab Origene lucubratas: caput siquidem Philocaliæ septimum claudit exiguum fragmentum è quarta Homilia in hunc librum.

VIII. Ad enodandas Pauli Epistolas ingentem operam & laborem Origenes contulit: præcipue vero circa Pauli Epistolam ad Romanos summam adhibuit diligentiam; nam quæ in Latina Editione à Rufino conversa extant, vix mediam Commentariorum exæquant partem, quos in eam Epistolam ediderat. Rufinus in Præfatione ad Heraclium interpretationi suæ præfixa, *Suades, inquit, ut nostra voce quindecim ejus (Origenis) volumina, quibus Epistolam Pauli ad Romanos disseruit, explicemus.* Ita legerunt & ediderunt Merlinus, Erasmus, & Genebrardus: inde Sixtus Senensis scripsisse Origenem dixit in Epistolam ad Romanos

E Commentariorum libros quindecim. At eos viginti numero fuisse asserit Calliodorus libr. de institut. divinar. scriptur. ita loquens: *Sancti Pauli prima omnium & admirabilior destina. ta cognoscitur ad Romanos, quam Origenes viginti libris Græco sermone declaravit: quos tamen supradictus Rufinus in decem libros redigens, adhuc copiose transtulit in Latinum.* Confirmatur illud ex his Rufini verbis in Præfatione mox laudata: *Addis autem ne quid laboribus meis desit, ut omne hoc quindecim voluminum corpus, quod Græcus sermo ad quadraginta fere, aut eo amplius milliæ versuum produxit, abbreviem, & ad media, si fieri potest, spatia coarctem.* Igitur Rufini interpretatio media circiter pars est Origeniani Operis; atqui hæc interpretatio decem complectitur libros; viginti ergo opus Origenianum complectebatur. Igitur pro quindecim legendum apud Rufinum viginti. Addit deinde Rufinus interpolata fuisse Commentaria Origenis, & in omnibus fere Bibliothecis defuisse aliquanta ex ipso corpore volumina. Epistolam ad Corinthios priorem latissime interpretatum esse ipsum, ait Hieronymus Epistol. 52. ad Pammach.

F Id confirmatur ex ipsius Origenis Homilia 17. in Luc. in qua se disseruisse ait in hujus Epistolæ caput 1. vers. 2. Epistolam quoque ad Galatas Commentariis, Homiliis, & Scholiis explicavit. Testis Hieronymus: *Scripsit ille vir (Origenes) in Epistolam Pauli ad Galatas quinque propria volumina, & decimum Stromatum suorum librum commentario super explanatione ejus sermone completit; Tractatus quoque varios, & Excerpta, quæ vel sola possint sufficere, in Epistolam composuit.* Hæc verba repetit subinde Epistol. 89. ad Augustinum; tum subjungit paulo post: *Hanc autem explanationem, quam primus Origenes in decimo Stromate con libro, ubi Epistolam Pauli ad Galatas interpretatur, & ceteri deinceps Interpretes sunt secuti, &c.* Docet nos etiam Hieronymus tribus voluminibus Epistolam ad Ephesios eundem illustrasse, ipsumque se fuisse secutum;

Erasm. in
Censur.
lib. Orig.
Sixt. Bibl.
lib. 4.
Ios. Siml. et
C. Fris. in
Epi. Bibl.
Gefner.

Hier. Pro-
log. in Ho-
mil. Orig.
in Luc.

Euseb. lib.
6. Hist.
cap. 24.

Hieron. in
Proem.
Comment.
in Epi. ad
Galat.

tum; quod iterat libr. r. Apol. adv. Rufin, cap. 4. & 5. Fragmentum è libro tertio in Epistolam ad Colossenses adducit Pamphilus in Apologia. In priorem ad Thessalonicenses Epistolam ἐκ τῆς τρίτης edidisse Origenem discimus ab Hieronymo, cuius hæc verba sunt Epistol. 152. ad Minerium & Alexandrum: *Origenes in tertio volumine ἐκ τῆς τρίτης Epistole Pauli ad Thessalonicenses prima, post multa quæ vario prudentique sermone disseruit, hæc intulit: de quibus nulli dubium est Acacium pleraque libasse.* Atque hæc ἐκ τῆς τρίτης libr. 2. contra Celsum laudantur. Decerptis è libro Origenis in Epistolam ad Titum lacinii locupletavit Apologiam suam Pamphilus, easque ita commendavit: *Quæ quidem non in publico dicta sunt ab eo, id est, in communi Ecclesia auditorio, ne forte putetur propter audientes favorem aptasse sermonem: sed ex illis hæc libris protulimus, quos in secreto apud semetipsum nullo arbitro intercedente dictabat.* Denique in Epistolam ad Ebræos Commentaria & Homilias emisit. Commentariorum fragmentis in Apologia usus est Pamphilus. Quæ si quis ex Homiliis profecta esse velit; sciat ille, nulla ex Homiliis testimonia Pamphilum hoc Opere protulisse: id ipse asseverat: *Incipientes igitur indicis scriptorum suorum ostendere quid de singulis senserit, ex his præcipue libris testimonia congregabimus, quos accusatores ejus quam maxime criminantur, id est, quos per spatium & quietem in secreto conscripsit; hos enim asserunt maxime à predicatione Ecclesiastica dissepere.* Quamvis autem Homilias aliquot per otium, ut dixi, lucubraverit, in secreto tamen conscripæ dici non possunt, quæ ad id conscribebantur, ut populo universo audiente recitarentur. Homilias autem Origenis in illam ad Ebræos Epistolam allegat Eusebius libr. 6. Hist. cap. 25. Utrum Apocalypseos mysteria scripture aliqua Adamantius aperuerit, incertum est; constat illud modo, mente id destinasse ipsum, cum Matthæum interpretaretur, in senecta nempe ætate; Tractatu quippe 30. in Matth. futurum pollicetur, ut ad libri hujus enodationem animum aliquando appellat. Quod si spem fecellit eventus, consilium morte peremptum crediderim. Tradit certe Epiphanius, ut supra dictum est, propositum fuisse Origeni Scripturam universam enarrare.

Epiphanius.
Har. 64.
cap. 3.

SECTIO TERTIA.

DE ORIGENIS EXEGETICIS QUÆ SUPERSUNT, DE QUÆ VETUSTIS IPSORUM INTERPRETATIONIBUS.

I. De Exegeticis in Genesin, II. Exodum, III. Leviticum, IV. & Numeros: V. in Josue, Judices, Reges, VI. Psalmos, & Proverbia: VII. Canticum Canticorum: VIII. Isaiam, IX. Jeremiam, X. Ezechielem, XI. & Oseam, XII. in Matthæum, XIII. Lucam, XIV. Johannem, & Acta Apostolorum: XV. & in Epistolas ad Romanos, Colossenses, Titum, & Ebræos.

EX immenso Origenianorum ἐκ τῆς τρίτης numero, ne brevis hæc quidem, quam recensuimus, series ab injuria temporum fuit immunis; maxima siquidem scriptiorum illarum pars intercidit, adeo ut perpaucæ admodum vetustatis subterfugerint invidiam, & velut laceræ è naufragio tabulæ ad nos transmissæ sint. Laceras dixi, nam vel truncatæ, & magna sui parte mutilatæ, & male mulctatæ sunt, vel perversis interpretationibus deformatæ. Attamen ut in aurificum officinis pretiosa ipsa scobs est, & studiosè colliguntur ramenta; ita nos aureas magni Origenis reliquias, quoad ejus fieri poterit, è tenebris ac pulvere vindicemus. Initium erit à Genesi. Hanc diximus superiore sectione tredecim Commentariorum libris fuisse ab Origine expositam. Ex his fragmenta duobus libris suis de præparatione Evangelica Eusebius inferuit: prius extat libr. 7. & capitis prioris Geneseos versum duodecimum explicat; Commentariorum autem partem esse ex stylo arguitur: posterius illustrat capitis ejusdem versum decimum quartum, jacet autem in libro sexto Eusebii. Habetur etiam in Philocaliæ capite 22. fragmenti hujus pars aliqua, unde discimus è tertio Tomo Commentariorum Origenis depromptum illud esse. Aliud præterea reperitur Philocaliæ cap. 14. ubi ex eodem Tomo petitum id esse significatur. Ex horumce librorum Præfatione exiguum fragmentum, & aliud quoque è libro primo recitat Pamphilus in Apologetico. Scripserat Origenes Homiliarum mysticarum in Genesin libros duos: illarum partem esse septemdecim eas quæ supersunt arbitratus est Sixtus Senensis. Huic ego neutiquam assentiri possum: Homiliæ enim quas habemus, ex tempore videntur fuisse pronuntiatae, & ab actuariis in literas relatæ; mysticæ vero meditate per otium elaboratæ, & ab Origene ipso editæ sunt. Editio Merlini Hieronymo tribuebat earum interpretationem quæ supersunt; hanc Rufino deberi agnoverunt Erasmus & Ge-

A & Genebrardus. Id probatur ex ipsius Prologo ad Ursacium: *Nam & promississe me memini, ut si qua sint Adamantiensis in Legem Moysi dicta colligerem, atque ea Latino sermone nostris legenda transferrem: & deinde: Igitur ut possum quæ injunxisti, explicare contendo. Iam enim ex omnibus quæ in Lege scripta reperi, sole ut puto in Deuteronomio desunt oratiuncula.* Atqui Latine redditas habemus Homilias in quatuor priores libros Pentateuchi; quis ergo Rufinum Interpretem ausit inficiari? Probat ipsum hoc Peroratio subiecta interpretationi Commentariorum Origenis in Epistolam ad Romanos, quam Rufino adscribendam esse suo loco docebitur: is in ea se Origenis Homilias in Genesin, Exodum, & Leviticum Latine convertisse scribit. Nulla itaque adhibenda est fides antiquo Codici Bibliothecæ Regiæ, in quo illa ipsa de qua agimus Homiliarum Origenis in Genesin interpretatio Hieronymo adscribitur.

B Observet interim Lector, postremam Homiliam bona sui parte esse mutilatam; nam omnes Patriarcharum benedictiones pro instituto non persequitur, & solenni caret clausula, quam Homiliis suis omnibus Origenes imponere consuevit.

II. Commentariorum in Exodum laciniæ aliquot vigesimo sexto Philocaliæ capiti Basilii & Gregorius intexuerunt. Homiliæ vero duodecim Latina editione continentur. Nomen Interpretis adscriptum non est, sed ex Prologo Rufini ad Ursacium, & ejusdem Peroratione ad interpretationem Commentariorum Origenis in Epistolam ad Romanos, quæ mox laudavimus, manifestum est non alium Interpretem quam Rufinum quæri debere; id quod vel ex ipsa styli similitudine statim deprehendas. Fallitur ergo Sixtus Senensis Hieronymo interpretationem hanc tribuens.

C III. Ad interpretationem Homiliarum Origenis sexdecim in Leviticum Rufino itidem adjudicandam, & arguendum Sixtum qui eam Hieronymo adscribit, valere debent eadem argumenta. Qualiter autem in interpretandis Homiliis illis, & quæ in Genesin, & quæ in Exodum habitæ sunt, se gesserit Rufinus, id ipse declarat in Peroratione mox citata: *Fateor namque, Heraclei frater amantissime, quod dum tuis desideriis satisfacere cupio, oblitus sum pæne mandati quo precipitur: Onus supra vires tuas ne levaveris: quamvis nobis nec in cæteris quæ te insistent, imo potius pensum diurni operis exigente, in Latinum vertimus, defuerit plurimus labor, dum supplere cupimus ea quæ ab Origene in auditorio Ecclesiæ ex tempore, non tam explanationis, quam adificationis intentione perorata sunt: sicut in Homiliis, sive in Oratiunculis in Genesin & in Exodum fecimus, & præcipue in his quæ in librum Levitici ab illo quidem perorandi stylo dictata, à nobis vero explanandi specie translata sunt. Quem laborem adimplendi quæ deerant idcirco suscepimus, ne pulsata quæstiones & relicta, quod in Homiliatico dicendi genere ab illo sæpe fieri solet, Latino Lectoris fastidium generarent.* Egregium scilicet Interpretem, de suo quidquid libitum est largientem. Hoc illi debemus tamen, quod legitimo suo auctori restituta sunt; quæ inter Cyrilli Opera falso venditabantur. Itaque Bellarminus, qui lib. 4. de verbo Dei, cap. 11, essentia Origenis definire non ausus fuerat, easdem in libro descriptor, Eccles. absque hæsitacione huic attribuit. Unde explodendus Heterodoxus quidam, qui eas posuit nuper inter Opera Origenis supposititia. Cæterum primum Philocaliæ caput fragmentum exhibet ex Homilia secunda in Leviticum, quæ quidem ab Homilia secunda Rufinianæ collectionis plane diversa est. Decurtatam ea particula & mutilatam à Rufino Homiliam hanc opinati sunt quidam; sed multo verisimilius est plures fuisse Homiliarum istarum collectiones, & in una quidem secundum tenuisse locum Homiliam illam, unde prodiit Philocaliæ fragmentum, quæ à Rufiniana collectione abfuerit. Homilias quidem in Numeros, quæ supersunt, à se collectas & digestas Rufinus ipse prædicat, ut mox dicemus. Homiliæ in Jeremiam ab Hieronymo Latine redditæ, alio ordine in Editione Latina, quam in Codicibus Græcis collocatae sunt: quod & alibi factum observabimus. Idem itaque Homiliis in Leviticum contigisse, & pro Interpretum, studiosorumve libita variis modis fuisse selectas, & ordinatas existimare proclive est.

D vero explanandi specie translata sunt. Quem laborem adimplendi quæ deerant idcirco suscepimus, ne pulsata quæstiones & relicta, quod in Homiliatico dicendi genere ab illo sæpe fieri solet, Latino Lectoris fastidium generarent.

IV. Ex Prologo quem præfixit Rufinus interpretationi suæ octo & viginti Homiliarum Origenis in Numeros, quæ ad hanc diem supersunt, & ex ipso etiam stylo intelligitur vehementer eos fali, quicunque alium Interpretem assignant quam Rufinum. *Quæcumque, inquit, in Numerorum libro, sive Homiliatico stylo, sive etiam ex his quæ Excerpta appellantur, scriptæ reperimus, hæc perurgente te (Ursacium alloquitur,) Romana ut potuimus voce ex diversis in unum ordinem collecta digestimus.* Has nempe quas habemus Homilias undecunque collectas pro arbitrio suo in ordinem disposuit, simulque etiam Scholia ipsa permiscuit; quod Rufino Interprete dignum erat. Inanis itaque est Andræ Riveti Observatio, Auctorem Homiliarum istarum Latinum esse ex eo arguentis, quod Homil. 12. differentia notetur inter, *excudere, & exidere*: quæ Rufini Interpretis munificentia accepta referenda sunt. Oratiunculas vero in Deuteronomium quo minus Latine exposuerit, quemadmodum animo destituerat, mors impedimento fuit.

V. Homilias Origenis in Josue sex & viginti Latina nobis exhibet Editio. Hieronymo

hh 3

inter-

interpretationem tribuit titulus Prologi: sed tam interpretatio, quam interpretationi præfixus Prologus prorsus Rufinum auctorem habent. Ac stylus quidem stylo superiorum Homiliarum cum orationis contextu, tum dictionum delectu perquam similis est. Nec interpretem se dissimulat ipse Rufinus in Peroratione suæ interpretationis Commentariorum Origenis in Epistolam ad Romanos. Prologus quoque Rufinianas merces olet. Cur Hieronymo tributus sit, causæ id fuisse puto. Scripserat in Prologo Galeato Hieronymus: *In Templo Dei offert unusquisque, quod potest; alii aurum, argentum, & lapides pretiosos: alii byssum & purpuram, & coccum offerunt, & hyacinthum: nobiscum bene agitur, si obtulerimus pelles, & caprarum pilos.* Hæc in Prologo suo expressit Rufinus, & dilatavit. Idem Chromatium alloquitur, quem Præfationibus suis in Paralipomena & in Tobiam Hieronymus compellat. Hos illi titulos largitur Rufinus: *O mi semper venerabilis pater Chromati, istos Hieronymus in Prologo libri 2. Comment. in Habacuc: Mi Chromati, papa venerabilis.* Ex his natus error. Nec id casu tamen, sed dolosis Rufini artibus factum conjicio, qui cum se Origenismi vulgo suspectum esse, proptereaque minus vendibiles merces suas intelligeret, fucum incautis lectoribus facere voluisse verisimile est; Hieronymi autem adversarii sui nomen præscripsit, quo cum quoque in Origenismi suspensionem vocaret, à quo tam sæpe doctrinæ hujus fuerat criminatus. Simili vafritie adversus eum usus est in Peroratione interpretationis Commentariorum Origenis in Epistolam ad Romanos, ut suo loco à nobis dicetur. Rufini autem non minus familiaris fuisse videtur Chromatius, quam Hieronymi, utpote Episcopus Aquilejæ, quæ Rufini patria fuit. Gratianus Causs. 23. quæst. 1. ex Homilia 15. Origenis in Josue locum affert, quem Gregorio adscribit. Nempe locum hunc sibi usurpaverat Gregorius, quem aliunde arreptum esse Gratianus advertere debuit. Homilia vigesima insigni parte constat duodecim Philocaliæ caput. Hanc si cum Rufini interpretatione conruleris, verene hæc in laudata toties Peroratione de se prædicaverit Rufinus, deprehendes: *Nam illa quæ in Iesu Nave, & in Iudicum librum, & in trigessimum sextum, & in trigessimum septimum, & trigessimum octavum Psalmum scripsimus, simpliciter expressimus ut invenimus, & non multo cum labore transfulimus.* Rufinum quidem interpretationis hujus auctorem agnoscit Erasmus: at Præfationem confictam à Bibliopolis & suppositam existimat, idcirco quod solæcismis & sermonis ineptiis scatet, & quod Homilias istas in Josue extemporales esse significet, cum scribat tamen Athanasius diligentissimum Origenem fuisse. Futilia sane argumenta. Quali non orationem suam stribiginibus quoque inquinaverit Rufinus; quali non homilias & ex tempore pronuntiaverit Origenes, & per otium lucubraverit, ut infra demonstrabimus. Hæc Erasmi censura quantum vis inepta, ineptiorem etiam istam à Magdeburgensibus expressit: *In librum Iesu Nave Homilia 26. supersunt, quas non esse Origenis Erasmus indicat, ex solæcismis dictionum, & locutionum improprietate, & sermonis ineptiis; item ex singulis allegoriis; tum quod Hieronymus in Catalogo Scriptorum nullam hujus operis mentionem faciat. Quod de Præfatione dixit Erasmus, de Homiliis dictum arbitrati sunt Magdeburgenses. Id longe abest ab Erasmi sententia: nam hoc argumento supposititiam putat Præfationem, non quod Homilias istas Origeni falso ipsa adscribat, sed quod ex tempore ab ipso recitatas fuisse doceat. Tum addit: His adjiciam quod ut Hieronymus in Catalogo Scriptorum nullam hujus Operis facit mentionem, ita Rufinus in Peroratione quam paulo ante citavimus, proficitur hujus libri, & sequentis Iudicum Interpretem.* Ait Erasmus opera sua recensentem Hieronymum in Catalogo Scriptorum nullam Interpretationis hujus fecisse mentionem; Rufinum vero in Peroratione subjecta Commentariis Origenis in Epistolam ad Romanos se ejus auctorem esse professum. Atque ait id quidem, ut Rufinum, non Hieronymum, Interpretationis hujus auctorem esse probet; non ut falso Homilias ipsas Adamantio adscribi demonstraret, quod putaverunt Magdeburgenses. Sic demum concludit: *Hæc pluribus inculcare visum est, ob morosa quorundam crassaque judicia, qui nimium tribuunt quibuscumque titulis ac Præfationibus.* Quibus verbis satis ostendit se de Præfationis, non de Homiliarum Auctore disputasse. Et tamen Magdeburgensium sententiam amplexum esse video Gulielmum Perkinsium, aliumque ætatis hujus Heterodoxum, virum bene doctum, cujus nomini parco.

Erasm. in
Censur.
libr. Orig.

Magdeb.
Cent. 3.
cap. 10.

Perkins. in
Problem.
de clementi-
to fidei Ro-
mane Ca-
tholici mo.

Ex eadem Rufini Peroratione proxime commemorata Homiliarum novem in Judices auctor esse Origenes, Rufinus Interpretes, & quidem, si quid ipsi credendum, satis accuratus deprehenditur. Nec aliunde profectam dicas Homiliam unicam in Reges Latine editam, five opus ipsum, five interpretationem spectes. Illud in ea maxime animadverti velim, quod habetur circa initium: *Nolite ergo in nobis illud requirere, quod in Papa Alexandro habetis. Fate- mur enim quod omnes nos superat in gratia lenitatis.* Alexandrum Hierosolymitanum Præsullem significat, à quo ad Presbyterii ordinem fuerat promotus. Quod cum ignoraret Andreas Rivetus, frustra ex iis occasionem sumit Homiliæ hujus Origeni abjudicandæ. At quis ille, inquit, Alexander Papa? Si primus Episcopus Romanus ejus nominis, multo antiquior est: si vero Episcopus Alexandrinus, multo recentior; successit enim Achille anno Christi 311. cum Origenes

extre-

A *extremum diem obiisset circa annum 250.* Alteram Homiliam de Engastrimytho, quam è Vaticana Bibliotheca erutam publicavit Allatius, & Codicis fides, & stylus ipse, & Eustathii Diagnosticus Origenis esse demonstrant.

VI. Agnoscimus etiam ex proxime allato Rufiniana Perorationis testimonio Homilias novem in Psalmos 36, 37, & 38. Origeni merito ascribi, Rufino vero interpretationem; eamque simpliciter fuisse expressam. In gratiam Aproniani viri nobilis, & causæ suæ faventis laborem hunc susceptum à se declarat in Prologo his Homiliis præfixo. Tangendus hic obiter Erasmus, qui in Censura super his Homiliis, criticæ suæ nimium permittit, earumque auctorem, & interpretem, dubios facit: *Nec ipse, inquit, qui præfatur, profiteretur se has Homilias simpliciter vertisse, ut habebantur apud Græcos, nec illic exprimit nomen Auctoris.* Verum quidem; B at meminisse debuerat Erasmus Auctorum nomina Operum initis præscribi solere, ac proinde præstantem Rufinum necesse non habuisse profiteri has Homilias se ex Origene vertisse, cum id titulus clamaret. Futilius etiam est argumentum petitum ex Peroratione, in qua nomen Auctoris non expressit. Agebat de Operibus Origenis à se interpretatis; Origenem ipsum nominaverat; Homiliarum ipsius in Genesin, Exodum, & Leviticum mentionem fecerat; addit deinde: *Nam illa quæ in Iesu Nave, & in Iudicum librum, & in trigésimum sex- xum, & in trigésimum septimum, & trigésimum octavum Psalmum scripsimus, simpliciter expref- simus ut invenimus.* Facile sane intelligitur hæc quoque Opera, itidem ut proxime com- memorata, Origenis esse, cuius nomen ad singula apponere superfluum fuisset & molestum. Quod si hæc Origeniani nominis prætermisio dubium Auctorem facit, cur de Auctore Ho- C miliarum in Psalmos dubitavit Erasmus, de Auctore Homiliarum in librum Iudicum neu- tiquam dubitavit? par enim erat utrobique ratio. Eodem modo de Auctore interpretationis ratiocinamur; quænam enim hæc est *ἡ ἀρχαία ἑρμηνεία*, reliquarum Homiliarum in Perora- tione memoratarum interpretationem tribuere Rufino; hæc vero illi, earum itidem ut alia- rum interpretem se proficenti abjudicare? Magni profecto & excellentis ingenii vir fuit Erasmus, sed præcipitis iudicii. Hanc tamen ejus censuram sequuntur Magdeburgenses, sequitur & Robertus Cocus Anglus; eamque hoc fulcit argumentum; *quod in diversis texti- bus explicandis, quomodo Latine, quomodo Græce se habent, enarrat. Exempli gratia in Psalmum 36.* Hic (inquit, verba faciens de textu quodam in Deuteronomio) ubi Latine dicitur: *In zelum addu- xerunt me, & ego in zelum adducam, in Græco idem ipse sermo est, qui & in Psalmi introitu est dictus:* D *Amulati sunt me, & ego amulabor eos.* Parum enim vero perispecta fuit huic censori Rufini licentia, cui solenne est ejusmodi additamenta ad Auctoris contextum adjicere. Hoc am- plius, Erasmus ex Origenianis in Plalterium Commentariis depromptum hunc Homiliarum librum, liberius convertit, & in Homilias dissectum, immani prorsus audacia conjectat. Nam ejusmodi feratur conjecturarum licentia, jam vero quid erit certum, quid constans in li- teris? antiqui rerum confundentur fines, & omnia usque deque vertentur. Merito itaque hanc Erasmi censuram confutat Genebrardus in Collectaneis, multisque ac solidis rationibus has Homilias auctori suo Origeni asserit. Atque ex eo quoque refellitur Gu- lielmus Perkinsus Anglus, qui Homilias duas in Psalmum 38. ex genuinorum Origenis Ope- rum serie expungit.

Perkins in
Problem.
de emendi-
to Romana
sædæ Ca-
tholicismo.

Antonijs Verderius Supplemento Epitomes Bibliothecæ Gesnerianæ Bibliothecam, E five Antiquitates Constantinopolitanas subjunxit, in quibus inter libros Illustriss. Principis Domini Jacobi Marmoretæ hunc recenset, cui titulus est: *Origenis explicatio in Psalterium David.* Tum subijcitur: *Et rursus in explicationem Origenis habet solutionem explicationis Io- hannes Mabropoda Metropolitæ sanctissimæ Metropolitæ Ecclesiæ Euchaitarum: atque ipse Ori- genes, uti habet suam explicationem, filius est S. Hippolyti Philosophi, & Martyris.* Hæc ipsa ad calcem Apparatus sui adiecit Posssevinus, cum variarum Bibliothecarum Catalogos pertexe- ret. Quæ cum satis obscura sint, ego sic intelligo, Origenem in hac Expositione Psalterii imi- tatum esse Hippolytum, quem Commentarios in Plalterium scripsit, tradit Hieronymus. Eundem autem Hieronymum alibi probavimus falso ibidem docuisse Origenem in Hippo- lyti æmulationem ad interpretandas Scripturas sese accinxisse. Igitur vel Catalogi concin- F nator, vel qui Codicem ipsum describerat, Origenem putavit in explicando Psalterio Hip- polyti imitorem & filium fuisse. Scribunt præterea Josias Simlerus, & Conradus Frisius in Epitome Bibliothecæ Gesnerianæ, alique, Origenianam Psalterii expositionem in Cæ- sarea Viennensi Bibliotheca asservari.

Hieron. de
script. Ec-
clesiæ. c. 36.

in Origene.

Porro è Tomis in Psalmum primum habemus partes aliquas apud Epiphanium Hær. 64. cap. 6. & Philocaliæ cap. 2. & 3. & apud Eusebium libr. 6. Histor. cap. 25. & iterum apud Epiphanium in eadem Hær. cap. 10. & apud Pamphilum in Apologetico, ubi sextam adversus Origenem criminationem refellit. Rursum insigne segmentum è Tomo in Psalmum quartum capite 25. exhibet Philocalia; & aliud è Commentariis in Psalmum sextum Apologeticus Pamphili, septimam confutans adversus Origenem criminationem; & aliud

ite-

iterum idem Apologeticus, sextam criminationem tractans, è Commentariis in Psalmum A
decimum quintum, & aliud denuo ibidem, è Commentariis in Psalmum decimum octa-
vum; & rursum aliud Philocalia capite primo, è Commentariis in Psalmum quadragesi-
mum. At Eusebius libr. 6. Histor. cap. 38. profert particulam ex Homilia ad Psalmum 32.
Hæc omnino reliquæ è tot Homiliis & Tomis temporum injuriæ subductæ sunt. Commen-
tariorum in Proverbia fragmenta duo in Apologetico suo Pamphilus ab interitu vindicavit.
Aliud quoque in Catena Mazariniana in Lucam extat; sed Catenarum fragmenta recensere
nobis hic propositum non est.

VII. E parvo Tomo in Canticum, quem juvenis scripserat Origenes, particulam quan-
dam habemus Philocalia capite septimo. Esecundo vero Tomo Commentariorum quos
decem voluminibus grandior natu digessit, aliud segmentum reperimus vigesimo sexto ca-
pitate Philocalia, quæ in eo finem facit. Eorundem vero voluminum decem Prologum, cum
sequentium Tomorum initio Latina Origenis representat editio, à Rufino interpretatum:
sed deformatum, & pro Homiliis perperam venditatum. Cur ita sentiam, causas afferam
adversus nonnullos, qui de Operis hujus Auctore falsa senserunt. Ejus quidem scriptor esse
Origenes ex stylo deprehenditur, & ex allegoricis & tropologicis expositionibus, in quas
ab historicis excurrit. Id probant præterea sententiæ earum consimiles & germanæ, quæ
in duabus Homiliis ab Hieronymo conversis occurrunt: *Epithalamium*, inquit in Prologo,
libellus, id est, nuptiale carmen, in modum mihi videtur Dramatis à Salomone conscriptus, quem
cecinit instar nubentis sponsa & erga sponsum suum. In Homilia vero priore ab Hieronymo
Latine reddita: *He quippe in hoc libro, inquit, fabula pariter & Epithalamio sunt personæ, ex quo*
& Gentiles sibi Epithalamium vindicant, & istius generis carmen assumunt est. *Epithalamium*
siquidem Canticum Canticorum. Primum Cantici versum exponens in *ἡσδωνῶν* Homilia quæ
Prologum excipit, scribit *τὸ ἡσδωνῶν* variis nominibus in Scriptura sancta signari, vel voca-
bulo cordis, vel pectoris ac linus, si de discumbentibus in convivio agatur; velut cum super
pectus Jesu recubuisse dicitur Johannes, Christi *ἡσδωνῶν* esse intelligendum: in Levitico
idem exprimi per pectusculum & armum, qui Sacerdotibus separatur, in Canticum vero per
ubera. Tum ita concludit: *Cor tuum, o Sponsa mi, id est, dogmata quæ intrate sunt, vel do-*
ctrinæ gratia superat omne vinum, quod cor hominis letificare solet. Sicut enim in his de quibus dicit:
Quia Deum videbunt, cor competentem dictum esse videtur, & inter discumbentes sinus ac pectus po-
nitur pro habitu sine dubio discumbentium, formæque convivii: & rursum ut apud Sacerdotes pectus-
culum & brachium mysticis designatur eloquiis; ita etiam arbitror in præsentis loco, ubi amantium ha-
bitus & colloquia describuntur, gratissime hoc ipsum principale cordis in uberibus appellatum. Ecce
tibi res easdem in Homilia priore ab Hieronymo conversâ, super eundem Cantici versum:
Congruæ sermo divinus unam eandemque rem pro locorum qualitate diversis vocabulis nuncupat.
Quando hostia offertur in Lege, & vult intellectum ostendere, pectusculum separationis affatur.
Quando vero recumbis aliquis cum Jesu, & sensum ejus communione perficitur, non pectusculum
ut supra, sed pectus alloquitur. Porro cum sponsa loquitur ad Sponsum, quia nuptiale carmen induci-
tur, non pectusculum, ut in sacrificio; non pectus, ut in Iohanne discipulo, sed ubera nominat, dicens:
Quia bona ubera tua super vinum. Communica ut sponsa cum sensibus sponsi, & scias quia inebriant
atque letificant istiusmodi cogitatus. Quis non utrumque locum in eadem incude formatum di-
cat? Merlinus demum in aliquo quidem Codice nomen Hieronymi Operi huic adscriptum E
sepe reperisse dicit, sed in omnibus tamen vetustis, & probatis voluminibus Origenem aucto-
rem signari fateatur. Dubitandum itaque non est, quin Origenem Opus istud de quo agimus,
auctorem habeat.

Nunc vero probandum est, perperam fuisse illud in Homiliis distributum, & partem esse
Tomorum decem quos in Canticum scripsisse memoratur. Argumento primum stylus est,
quem alium esse in Tomis, alium in Homiliis sciunt qui in Origenis lectione versati sunt. Sty-
lus Homileticus familiaris est, simplex, popularis, brevis; alter sublimis, diffusus, curiosus, e-
ruditus. Talis autem scriptio in Canticum, de qua res est. Quorsum præterea Prologus ille?
Prologos Tomis nunquam non præfigit Origenes; nunquam Homiliis. Postremo solenni hac
clausula Origenis Homiliae fere terminari solent, ut vix unam alteramve ab hoc more discre-
pantem teperias, *ὅς τις αὐτὸν ἡ δόξα, καὶ τὸ ἐκδοῦναι εἰς αἰῶνας τῶν ἀνθρώπων*, cujusmodi nihil in
ἡσδωνῶν illis Origenis Homiliis occurrit. Minime ergo Homiliae sunt, sed Tomi. Optime
Vincentius Bellovacensis Speculi Doctrinalis libr. 18. cap. 43. Origenianarum scriptio-
num numerum contextens, emisit Adamantium ait in Canticum Homiliae duas in principium
vero libri ejusdem librostres. Nec patitur Operis granditas, ut partem eam esse putemus parvi
Tomi, quem juvenis in Canticum elaboravit; cum præsertim fragmentum illud è parvo To-
mo, quod Philocalia capite septimo adducitur, in his quatuor Homiliis vel Prologo nusquā
extet: at illud alterum quod capite vigesimo sexto Philocalia ex secundo è decem Tomis
depromptum est, in Homilia secunda ex illis quatuor reperitur. Quapropter verisimile est
tres

A tres Homilias priores ipsos esse priores Tomos tres; postremam vero, quarti partem; quod & ex eorum prolixitate aestimare licet. Denique in eo Opere laudat Origenes Expositiones suas in Exodum, in Leviticum, in Numeros, & in Josue, quas probabile non est jam tum fuisse elaboratas; cum parvum Tomum in Canticum moliretur, utpote quem adhuc juvenis composuit; at maturior aetate ad decem Tomos concinnandos accessit. Objici potest scriptum esse ab Hieronymo in Prologo interpretationis Homiliarum duarum in Canticum, Origenem in decem Tomis Septuaginta Interpretes, Aquilam, Symmachum, Theodotionem, & Quintam Editionem magnifice, aperteque discessisse; quod cum in *Septuaginta* quas tractamus Homiliis non appareat, hinc consequi Opus esse à decem Tomis diversum. Verum sciendum est, Rufinum scriptionis hujus esse Interpretem, ut mox ostendam, cui cum solenne sit pervertere omnia, & ad libitum recoquere, adeo ut Tomos Origenis in Epistolam ad Romanos ad mediam partem coarctaverit, quis ullam ab eo fidem expectet?

Supereff ut Rufinum Interpretem esse demonstremus. Hieronymus in Prologo Homiliarum duarum Origenis in Canticum, de decem voluminibus Commentariorum agens, eorum interpretationem ait à se fuisse prætermisissam, quod res esset ingentis otii, laboris, & sumptuum. In libro quoque de scriptoribus Ecclesie, inter libros Origenis à se conversos, nullam hujus mentionem fecit. Minime igitur Hieronymo adscribenda est hæc interpretatio. Gennadius autem in Catalogo Virorum illustrium significare videtur quæcunque Origenis opera Hieronymum interpretem non habent, ad Rufinum esse referenda; neutiquam ergo dubitare licet, quin interpretatio ea Rufino debeatur; nam antiquam esse, & æqualem Hieronymianæ ætatis, & Gennadio antiquiorem stylus satis arguit; qui, ut alia omnia prætermitterem argumenta, solus Rufinum interpretem indicat. Maxime vero indicant selectæ quædam, & magna ex parte barbaræ voces Rufino usitatissimæ, cujusmodi illæ sunt: *attululare, competenter, completi* in significatione passiva, *cessare, creatura*, pro creatio, *incorruptio, numerositas, observantia, observanter, participium*, pro eo quod est, partis adeptio, *pretiositas, rationaliter, refutare*, pro abnuere, *sequestrari, significantia*. Quod si quis opponat interpretationibus suis Prologos Rufinum præfigere solere, ut tradit Gennadius; huic autem libro Prologum ab Interprete appositum non fuisse; sciat ille multos è Rufini Prologis intercidisse; velut illum, quem toties laudavimus, Numeris præfixum, & Ursacio inscriptum, quem Latina Origenis Editio neutiquam repræsentat.

D Quæ cum ita sint, de nihilo esse patet, quod in vetustis quibusdam Codicibus nomen Hieronymi lucubrationi huic fuit prænotatum, ut observat Sixtus; quodque ex hoc Opere testimonia attulerint Magister Sententiarum, & S. Thomas, sub nomine Ambrosii. Casti-
gandus quoque Erasmus, qui & ipse sentit, & idem ut sentirent Magdeburgenses perfecit, hoc opus esse *Homini Latini, pulchre docti, ac bene discreti*, propterea quod in Prologo Græcos laudat, velut alienos, his verbis: *Quum apud Græcos, qui eruditi ac sapientes videntur*. Id ipsum liquere ait ex interpretatione amoris, charitatis, dilectionis, & cupidinis. Demum suspicatur ejus esse, cujus extant libri de vocatione Gentium, & Commentarii in aliquot Psalmos. Quæ quam frivola sint, promptum est ostendere. Ethnicos omnes à Luca in Actis, & à Paulo *ἔθνη* appellari notum est; hinc Judæi opponuntur *τοῖς ἔθνεσι*, id est, Ethnicis, seu Gentilibus. Itaque à Patribus *ἔθνη*, tanquam alieni laudantur, & ab ipso etiam Origene Tom. 15, in Matth. p. 382. ubi ait: *Ἐάν τις τῇ ἀνθρωπίνῃ ἐσέρῃ ἀδυνατεῖ κατὰ φρονίμῳ ἢ λέγει, τράπη δὲ ἐστὶ ἀλλοτριᾶς, δυνατὴν θένται ἐν τῶν καὶ ἑλληνικῶν ἱστορίῳ, ἐν οἷς δὲ τὴν παρ' ἡμῶν σοφίαν ἱστοροῦνται τις τὸ ἐπ' αὐτῇ πῶς πλεῖστον ἐκ τῶν αὐτῶν ἐρημένον πεποιμένον*. Caterum velle hoc loco, unde suppositum esse illud opus conjicit Erasmus, ubi non obscuris verbis Platonis laudatur Symposium, in quo de amoris natura disseritur, conjectura non levis capi potest, auctorem Operis hujus esse Origenem, cui Platonis disputationes suos in usus convertere solenne est. Quod ad vocum illarum, amoris, charitatis, dilectionis, & cupidinis attinet, hæc atque alia ejus generis, quæ Romanum scriptorem sapiunt, Rufini perfidiæ debuerunt adscribi. Quale illud est quod observat Robertus Cocus Anglus, dixisse Auctorem Commentarii hujus, *Verbum Dei apud Græcos masculino genere proferri, apud nos neutro genere*; & qualia sunt ea loca Operis istius, de quibus ait Bruno Amerbachius Præfat. in Hieronymi Tomum 7. *Multa sunt, quæ Latini hominis esse non Græci comprobent*. Quorum judicium, ut & illud Gulielmi Perkinsi, inter rejicula & spuria hoc Opus recensentis, merito flocci facimus.

Præter parvi Tomi fragmentum, & amplas è decem Tomis lacinias, duæ quoque super-sunt Homiliæ ab Hieronymo Latino sermone explicatæ *fideliter magis, quam ornate*, ut ipse ait in Prologo ad Damasum. Homiliam priorem in partes duas perperam Merlinus dissectuit; primam partem Epistolæ pro Præfatione venditans. Errorem viderunt Erasmus, & Genebrardus, & in suis Editionibus correxerunt; parte utraque in unum conjuncta.

VIII. Superiore Sectione diximus, Origenem triginta voluminibus, & viginti quinque

Erasm. in
Censur.
lib. Orig.
Magd. lib.
Cent. 3.
cap. 10.

Perkins. in
Problema-
te de emer-
sio fidei
Romana
Catholici-
simo.

Homiliis Iſaiam explicaffe. Elibro primo Commentariorum fragmentum affert Pamphilus A
in Apologetico; & aliud paulo poſt è libro vigefimo octavo. Ex Homiliis ſuperſunt o-
mnino novem in Editione Latina. Interpretis nomen non adſcribitur, quem Hierony-
mum eſſe cenſeo. Idipſum cenſet Eraſmus, atque Hieronymum in Catalogo Scriptorum
Eccleſiaſticorum fateri ſe hoc fragmentum vertiſſe ex Commentariis Origenis in Iſaiam,
Equidem id ſolum in eo Catalogo reperio, ubi de ſeipſo agit Hieronymus: *In Hieremiam &*
in Ezechielem Homilias Origenis viginti octo, quas de Græco in Latinum verti; de Seraphim &
Osanna. Atqui Homiliarum quæ extant, prior agit de Seraphimis ſtantibus ſuper ſolium
Domini, Iſaiæ 6.2. ſed leve eſt hoc argumentum, ad probandum iſtas novem Homilias Hie-
ronymum convertiſſe. Veriſimilior mihi conjectura capitur ex ſtylo, & ex delectu qua-
rundam dictionum, quas frequentius ſibi Hieronymus aſciſcere amat, quod optimum eſt B
internofcendis Scriptoribus argumentum. Diſtiones illæ ſunt: *abſconſus, dominicus, nuncu-*
pativus, principale pro eo quod eſt, *reſponſio, principari alicui, principalis, prophetes, repromi-*
to, repromiſſio, ſpeculatorius, turpilogium, Zabulus, cuncta Evangelicorum, aliaque ejusmodi.
Notet diligens Lector Homiliam nonam mutilam eſſe in editionibus Merlini, Eraſmi, &
Genebrardi, & poſtrema parte truncatam, eique ſupplendæ detractam fuiſſe partem poſ-
tremam Homiliæ nonæ (juxta Hieronymi collectionem ſextæ) in Jeremiam, ab his verbis:
Converſi ſunt ad iniquitates patrum priorum. Jamdiu vero in his Homiliis error iſte inolevit:
Codices ſiquidem manu exarati Bibliothecæ Regiæ eadem deformitate vitati ſunt. Nempe
facile contigit ut librarius imprudens ad deſcribendam poſtremam partem Homiliæ Ori-
genis in Iſaiam nonæ, ab Hieronymo converſæ accedens, caſu incidit in poſtremam partem
Homiliæ Origenis in Jeremiam nonæ, ab Hieronymo itidem converſæ. Unde non C
inane quoque ſumitur argumentum Homiliarum in Iſaiam non ſecus interpretem eſſe
Hieronymum, ac Homiliarum in Jeremiam. Profecto cauſæ fuit hic error, cur poſtrema
pars Homiliæ in Iſaiam nonæ interciderit.

IX. Obſervavimus ſupra quinque & quadraginta in Jeremiam Homilias Origenem eli-
maſſe. Ex ingenti hac Homiliarum ſtræ quatuordecim Latine reſudit Hieronymus, ut
ipſe de ſe teſtatur in Præfatione Homiliarum Origenis in Ezechielem, & in libro de ſcriptor,
Eccleſ. Novemdecim Græce edidit Balthaſar Corderius è Scorialenſi Bibliotheca, ſuamque
interpretationem adjunxit. Cyrilli vero præfixit nomen, deceptus ab antiquo Codice, opti-
mæ cæteroquin notæ. Iſtæ nominum commutationes ex eo oriuntur perſæpe, quod in D
idem compacta volumen plurima variorum opera, partim auctorum ſuorum inſcripta no-
minibus, partim deſtituta, librarios facile fallant, carentem auctoris ſui nomine ſcriptionem
ad eundem pertinere credentes auctorem, cujus nomen præ ſe fert ſcriptio proxime ante-
cedens. Non in his vero duntaxat, ſed in aliis etiam lucubrationibus, Origenis nomen
cum Cyrillinomine permiſtum ac conſuſum eſt. Sexdecim Origenis Homilias in Leviti-
cum vetuſtæ Cyrilli habent editiones, & Cyrillo adſcribunt. Commentarium quen-
dam in Marcum (quem aliquando cum Deo publici juris faciemus) Origeni Codices
quidam, Cyrillo nonnulli, Victori Antiocheno alii tribuunt. Novemdecim itaque Ho-
milias Cyrillo perperam adſcriptas Adamantio reſtituendas judicamus hoc argumento,
quod inter quatuordecim Origenis Homilias ab Hieronymo converſas duodecim exiis E
reperiantur, quas Græce Corderius publicavit. Accedit Vaticani Codicis auctoritas,
has ipſas novemdecim in Jeremiam Homilias habens, & Origeni aſſignans. Septem ex illis
emiſit in lucem Michaël Ghislerius in Catena ſua in Jeremiam; eas nimirum quæ in Hie-
ronymianis decrant. Eundem inter illas ordinem ponit Codex uterque, atque cum legiti-
mum, & Jeremiæ locis quos enarrant, conſentaneum. Nam quem tenuit Hieronymus,
conſuſus ille eſt, vel ipſo fatente: *Itaque, inquit, poſt quatuordecim Homilias in Hieremiam,*
quas jam pridem conſuſo ordine interpretatus ſum. Unde manifeſtum eſt, titulos his Homiliis
præfixos Hieronymi non eſſe. Ad hæc fragmentum ex Homilia trigefima nona, capite de-
cimo Philocaliæ exhibetur.

X. Tomi Origenis in Ezechielem vigefimi particula quadam conſtat undecimum Phi-
localiæ caput. Hieronymus vero quatuordecim ejusdem Homilias in hunc ipſum Pro-
phetam Romanis verbis expreſſit. Teſtis Prologus in earum Homiliarum fronte colloca-
tus: teſtis & liber de Scriptor. Eccleſ. cap. 146. Teſtis quoque Ruſinus Inveſt. 2. qui & ad
Vincentium Prologum ſcriptum fuiſſe docet. Miratur Eraſmus quid ſit cur Hieronymus,
alias creber Præfationibus, nihil ad Homilias in Iſaiam, & Jeremiam à ſe Latine redditas
præfatus ſit; in Prologo autem ad Homilias in Ezechielem eraſmum quaeritur Hieronymi
nomen, & ejus quoque quem Hieronymus alloquitur. Suſpicatur vero Prologos fuiſſe ſub-
latos ab his ad quos ſcripſerat, poſtquam Origenis nomen factum eſt Romanis invidioſum,
& veriſimile eſſe in his Prologis Hieronymum magnifice prædiſſe Origenis ingenium.
Ego vero ſingulis libris Origenis à ſe expoſitis Prologos prætexuiſſe Hieronymum
fateor

Eraſm. in
Cenſur.
libr. Orig.

F Amplius est Vetus Interpretatio Commentariorum Origenis in Matthæum, quam Græcum ullum exemplar manuscriptum : Holmiensē quippe omnium, quæ quidem ad meam pervenerint notitiam, prolixissimum, à Matthæi capite 13. vers. 36. ad caput 22. vers. 33. pertinet: prisca autem Interpretatio à Matthæi 16. 13. initium ducens, ad 27. 66. progreditur. Hanc Commentariorum partem in Homilias sive Tractatus 35. librarij male feriat dividerunt. Recentior videtur ista divisio temporibus Vincentii Bellovacensis; quippe qui Speculi Doctrinalis libr. 18. cap. 43. libros Origenis sua ætate superstites recensens, cum eos fere commemoraret, qui hodieque in Editione Latina comparent, libros in Matthæum viginti sex assignat, corrupta ut dixi exemplaria secutus, quæ totidem pro viginti quinque notabant. Interpretationis autorem assignare proclive non est. Hieronymus in Prologo Homiliarum Origenis in Lucam scribit nec virium suarum, nec otii, nec laboris fuisse vi-

ii 2 ginti

pererat Evangelium, a qualis fuit.

Profecto Interpretis hujus ætatem investiganti alicui verifimile forſitan fiet Caſſiodori temporibus viſſile, ipſumque adeo eſſe Epiphanium Scholaſticum Caſſiodori familiarem & neceſſarium. Supra memoratæ notæ videntur convenire, aliæque præterea. Græcæ linguæ parum conſultus fuit Epiphanius, oratio barbara, diſſipata, & inculta. Summa Veteris illius Interpretis barbariæ, vix mediocriſ idiomatis Græci peritia, plane nulla in evolvendis obſcurioribus ſententiis perſpicacitas; cujus ſibi conſcius difficillima quæque quali conſulto prætermiſit. Certetam abnormi licentia interpretationem hanc adminiſtravit, ut mirabile ſit; totas paginas detraxit, totas addidit, nec uſpiam exemplar affecturus eſt. Verum Hiſtoriam Tripartitam ab hoc Epiphanio ſcriptam ſi quis accurate cum vetuſta illa Origeniani in Matthæum Commentarii interpretatione conſpexerit, ſummam ſtyli diſcrepantiam, atque hanc multo illa inquinatiorẽ, & innumeris vocabulorum portentis deformiorem offenderit. Æqualis Epiphanii fuit Bellator quidam Caſſiodori ſicdem familiaris, cujus rogatu multas Græcorum ſcriptiones, nonnullas etiam Origenis Latino ſermonerependit. Huic ſi quis Commentariorum in Matthæum interpretationem adſcriptam velit, non valde repugnabo. Nec multum adverſatur conjecturæ noſtræ Caſſiodori de hac interpretatione ſilentium, qui alias pleraſque Epiphanii & Bellatoris in libro de inſtitutione divinarum Scripturarum recenſuit; nam poſt editum hunc à Caſſiodoro libellum lucubrari ea potuit.

XIII. Homiliæ Origenis in Evangelium Lucæ triginta novem Latina editione continen-
tur.

A tur. Interpretem sese professus est Hieronymus in Prologo ipsis prætexto, & in libro de
 scriptor. Eccles. cap. 146. Erasmus in Epistola ad Franciscum Cigalinum scripserat has al-
 terius cuiusdam esse videri, quam Origenis, sed in Censura ad libros Origenis mutavit sen-
 tentiam, & verum Auctorem agnovit. Nihilominus ita dislerit: *In Catalogo tamen ita facit*
hujus operis mentionem (Hieronymus) ut magis videatur ex Didymo vertisse. Quum enim Ori-
genis mentionem reliquisset, post hunc in modum loquitur: De Spiritu Sancto Didymi, quem in Lati-
num transiuli, librum unum, in Lucam Homilias triginta novem, in Psalmos à decimo usque ad deci-
mam sextum tractatus septem, capituli monachi vitam, &c. Quibus ex verbis nihil aliud intelligi
potest, quam aut esse Hieronymi hoc opus, aut ab eo versum ex Didymo. Hoc utrum casu an studio
factum sit, nescio. At observasset Erasmus pari argumento Homiliarum duarum in Canti-
 cum auctorem revocari posse in dubium, cum in eodem Catalogi capite hæc habeat Hiero-
 nymus: *De tribus questionibus Legis Veteris, Homilias in Cantica Canticorum duas, adversus*
Helvidium. Nempe Auctoris nomen adscribere neglexit, quem aliunde satis notum esse
 sciebat. Addit Erasmus: *Dein quum in ceteris nihil habeatur erroris, hic multa sunt vel suspecta*
vel damnata. Itane vero? nihilne in libris *αὐτοῦ*, in Commentariis in Matthæum, in
 reliquis operibus habetur erroris? Mirare Lector effrahem Erasmi in Veterum expen-
 dis scriptis, & projectam temeritatem, Modestior Merlinus, errores his Homiliis ab Orige-
 nianominis amulis asperlos alleverans: quanquam & id valde incertum. Pauculas quas-
 dam particulas ex Origene in Lucam exhibet Julius Cæsar Bulengerus. Part. 2. Diatrib. 3.
 p. 158. & 222. adversus Cafaubonum, ex Catenis fortasse aliquibus deprecatis.

C XIV. Eduobus & triginta Commentariorum in Johannem Tomis, novem omnino
 super sunt: primus, secundus, sextus, decimus, decimus tertius, decimus nonus, vigesimus,
 vigesimus octavus, & trigimus secundus. In Bibliotheca Regiæ Codice hi Tomi suis
 notati numeris reperiuntur. Eos dem complectitur Tomos præter decimum, & vige-
 simum octavum memoratus liber in Bibliotheca Bavaricæ Catalogo. At Codex Bibliothe-
 cæ Venetæ sancti Marci, licet Regi consimilis sit, nec plura habeat, à callido tamen librario
 in Tomo triginta duos distributus fuit, hæc arte lacunas & hiatus celare, & apud incautos
 dissimulare, & pro integro venditare volens. Eo fit, ut eundem hunc esse putem, qui fuit
 Diegi Hurtadi, quique simili dolo dissectus fuisse memoratur. Hanc Tomorum particio-
 nem, quam secutus est Ferrarius, falsam esse arguunt fragmenta, quæ è quarto Tomo pro-
 feruntur in quarto Philocaliæ capite, & in quinto reperiuntur Tomo Ferrarianæ Interpre-
 tationis. Similiter è sexto Tomo particulam recitat Basilus libr. de Spiritu sancto, c. 29.
 Extat illa in sexto Tomo Codicis Regiæ, in octavo vero Ferrarianæ interpretationis. Co-
 dicum porro omnium ea est similitudo inter se & congruentia, ut ex uno exemplari descri-
 ptos esse omnes pro certo habeam. Præter superiora exigua è Tomo secundo in Johan-
 nem particulam promittit Pamphilus in Apologetico, secundam criminationem confutans.
 Capite quarto Philocaliæ fragmenta adducuntur è quarto Tomo; item capite sequenti
 alia fragmenta è Præfatione quinti Tomi in idem Evangelium; cujus Præfationis aliam
 quoque portionem in caput 25. libri sexti Historiæ Eusebius inserit. Ex Origene in Johan-
 nis caput sextum lacinias quasdam exiles profert Bulengerus in Disputationibus contra
 Cafaubonum Part. 2. Diatrib. 3. pag. 251. quas cum Codices manu scripti Commentario-
 rum in id Evangelium non exhibeant, ex Catenis produsse veri absque ille non est. Denique
 inter Homilias in diversos duæ habentur in Johannem, quæ cum certum auctorem non ha-
 beant, paulo post suo loco ventilabuntur.

Unicum superest in Apostolorum Acta fragmentum Origenis, è quarta detractum Ho-
 milia, quod capiti Philocaliæ septimo Basilus & Gregorius Theologus insulserunt. In Ca-
 talogo librorum Illustrissimi Principis Domini Jacobi Marmoræ, quem inter Antiquita-
 tes Constantinopolitanas Supplemento Bibliothecæ Gesnerianæ inseruit Antonius Verde-
 rius, commemoratur Origenis Explicatio in Acta Apostolorum, & in Epistolas Pauli, de qui-
 bus nunc suo ordine agendum est.

F XV. Rufinus Heraclii impulsu viginti Tomos Commentariorum Origenis in Episto-
 lam ad Romanos Latinæ linguæ donandos suscepit: sed qua fide? sua nempe, hoc est, pes-
 sima: nam totum opus jam interpolatum, & aliquot voluminibus decurtatum ad mediam
 fere partem sese contraxisse proficitur in Præfatione ad Heraclium. Injuriam Origeni illa-
 tam facilius deprehendes, si fragmenta quædam lucubrationis hujus inserta Philocaliæ
 cum Rufiniana conversione configas. Adversus hanc audaciam merito Erasmus excan-
 descit, & falso affectam Hieronymo operis hujus interpretationem Rufino restituit. Cur
 Hieronymo tributa sit, Rufini astu & vassitie factum puto, qui ad declinandam facti invi-
 diam (male quippe audiebat Origenis nomen) & in Hieronymum, à quo sæpe Origenisimi
 caussa exagitatus fuerat, refundendam, nomen suum non apposuit, modestia factum simu-
 lans, quod malis artibus actum erat: *Verum ego, inquit, qui plus conscientia mea quam homini*
defero,

defero, etiam si addere aliqua videor, & explere quae desunt, aut brevare quae longa sunt, furari tamen A
 titulum ejus, qui fundamentum operis jecit, & construendi adificii materiam praeiit, rectum non pu-
 to. Sit sane in arbitrio legentis cum opus probaverit, operis meritum cui velit adscribere. Deinde in
 Peroratione verba haec dolose adiecit: *Ajunt enim mihi; In his quae scribis, quoniam plurima in*
eis tui operis habentur, datitulum nominis tui, & scribe: Hieronymi, verbi gratia, in Epistolam ad
Romanos, Explanatum libri. Hinc delusi bardi homines Hieronymi nomine librum pra-
 scripserunt. At vel ex eo soliditas eorum arguitur. Nam si Interpres fuisset Hieronymus,
 cur voces illas, *verbi gratia*, addidisset, quae declarant fictitium esse & ascititium id nomen,
 non legitimum? Subjungit paulo post converturum sese Clementis libros; quod a Rufino
 factum esse constar, non ab Hieronymo; tum ait: *Satisfaciam sane in eo amicis meis; dabo ti-*
tulo nomen meum, Auctoris nihilominus vocabulo permanente: nam Hieronymi ne putetur, Clemens
scribetur: Hieronymi nempe, cujus nomen adscriptum supra fuxit. Eadem versutia usum B
 esse non semel Rufinum jam supra notavimus. In Prologo Homiliarum in Josue senten-
 tias Hieronymi & stylum referre conatus est. In Praefatione ad libros *αὐτῶν* nomen su-
 um celavit. Ita occultando, Origenismo, & traducendo Hieronymo fucum vulgo facie-
 bat. Minime itaque assentior Erasmo, mangoni hujus librarios insimulanti, & ad emtores
 alliciendos praetextum ab his Hieronymi nomen censenti. Praeter contractam illam & trun-
 catam Rufini interpretationem habemus Tomi primi portionem in Apologia Pamphili;
 longe vero ampliotam capite Philocaliae 24. Aliud quoque è Tomo nono fragmentum nobis
 offert caput ejusdem Philocaliae nonum. Exiguam denique particulam ex eodem Opere
 subministrat alio Apologiae loco Pamphilus. Tomum vero, unde translata est, non notavit. C
 Atque haec cum legitimum horum Commentariorum Actorem Adamantium esse clatissi-
 me demonstrant, non dubitavit tamen novitius quidam scriptor Heterodoxus hoc ipsos in
 supposititiorum Origenis scriptorum seriem conjicere; à Gulielmo Perkinso delusus, qui
 eos male quidem à Rufino conversos scripsit, quod verissimum est; Origeni vero falso esse
 tributos nequitiam cogitavit.

Brevem libri tertii in Epistolam ad Colossenses laciniam, & alias libri in Epistolam ad
 Titum nonnullas Apologetico suo Pamphilus intulit. Hieronymus in Epistola ad Mine-
 rium & Alexandrum fragmentum affert è tertio volumine *ἡγνῶτικόν* Origenis in primam
 ad Thessalonicenses. Ex Homiliis in Epistolam ad Ebraeos paucula quaedam descripti
 Eusebius libr. 6. Histor. cap. 25. Indidem nonnulla affert Pamphilus diversis Apologetici
 sui locis.

Multa praeterea è variis Origenis lucubrationibus fragmenta Catenarum subministrant; sed
 neque locos unde illa petita sunt, indicant; nec certa est Catenarum fides, ut monuimus
 alibi. Quapropter fragmentorum quae ex iis profecta sunt, nullam hic habendam rationem
 duximus. Ex iis autem excerptae sunt multae Origenis in varios Scripturae libros *ἡγνῶτες*,
 quae in Varicanae Bibliothecae Catalogis commemorantur.

SECTIO QUARTA.

DE ORIGENIS TETRAPLIS, HEXAPLIS, ET OCTAPLIS.

I. Proponitur Epiphani sententia de Origenis Tetraplis, Hexaplis, & Octaplis. II.
 Asseritur propositus duarum Ebraicarum columnarum in Hexaplis, & Octaplis situs.
 III. Queritur, quare in Tetraplis, Hexaplis, & Octaplis Theodotionem Symmachus
 praecesserit. IV. Investigatur mens Eusebii de Tetraplis, Hexaplis, & Octaplis. V.
 Unum & idem opus fuerunt Hexapla, & Octapla. VI. Ex superioribus recentiorum
 multorum errores arguuntur. VII. Editionem Interpretum Septuaginta, quae in Hexa-
 plis habebatur, asteriscis, obelis, lemniscis, & hypolemniscis Origenes distinxit. Ei praeterea
 quae erat in Tetraplis Scholia adiecit. VIII. Editionem *ἡ* Hexaplae intextam emenda-
 runt Eusebius, & Pamphilus, & primi seorsum vulgaverunt. Inde triplex illo tempore
 editio *τῶν ὀ*, Origeniana, Eusebiana, & *τῶν ὀ*. IX. Eadem circiter tempestate *τῶν ὀ*
 resarcit Lucianus, resarcit & Hesychius. Hinc quintuplex *τῶν ὀ* editio. X. Suas quoque
 editiones asteriscis, & obelis discriminarunt Lucianus, & Hesychius; ut & suam
τῶν ὀ interpretationem Hieronymus. Inquinatae sunt & vitiate hodiernae omnes *τῶν ὀ*
 editiones.

A I. **A**gamus jam de Tetraplis, Hexaplis, & Octaplis, Origenianorum operum omnium nobilissimis & laudatissimis: quorum rationem cum accuratissime Epiphanius tradiderit in libro de ponderibus & mensuris, hujus præcipue vestigia persequi decet. Collegerat jam ante Adamantius Interpretationes Scripturæ à Senioribus Septuaginta, Aquila, Theodotione, & Symmacho elucubratas. Quintam præterea & Sextam Editionem commodum nactus est, quas in angulis quibusdam occultas investigasse ipsum & in lucem edidisse scribit Eusebius. Athanasius vero in Synopli docet imperante Caracalla, in doliis Hierichunte repertam fuisse Quintam à Studio quodam ex iis qui erant Hierosolymæ; Sextam vero sub Alexandro Mammæa Nicopoli ad Actium à quodam Origenis discipulo. Idem propemodum habet Epiphanius in libro de ponder. & mens. cap. 18. additque priorem è tenebris fuisse erutam septimo Caracallæ anno. Fallitur Cedrenus, qui utramque Hierichunte inventam fuisse narrat.

B Ex iis sex Interpretationibus, & Ebraico exemplari, Tetrapla sua, Hexapla, & Octapla Origenes concinnavit. Ac Tetrapla quidem, quæ Hexaplis tamen tempore posteriora fuerunt, quatuor constabant Editionibus per columnas dispositis, prima Aquilæ, secunda Symmachi, tertia Septuaginta Senum, & postrema demum Theodotionis. Interpretationem 3° loco posuit, ut ad eam, quam omnium existimabat esse accuratissimam, reliquæ facilius exigi & examinari possent. Hexaplis hæ ipsæ interpretationes quatuor, eodem ordine collocatæ, cum Ebraico exemplari, Ebraicis descripto literis, & eodem Græcis characteribus exarato continebantur. Prior occurrebat columna Ebraica Ebraice depicta; at quæ contextum Ebraicum Græcis exaratum literis exhibebat, interpretationi Aquilæ proxime conjungebatur. Subiuncta autem post sex illas columnas Hierichuntina Editione, quam Quintam appellavit Origenes, & numeri quaternarii nota, insignivit; & post Hierichuntinam Nicopolitana, quam vocavit Sextam, & ἐπισήμω 5^η notavit, Octapla existebant. Hæc fere Epiphanius loco laudato; quæ ut clariora sint, primam Genesios vocem, prout in Tetraplis, Hexaplis, & Octaplis disposita fuit, depingemus.

DIAGRAMMA

D TETRAPLORUM, HEXAPLORUM, ET OCTAPLORUM.

Exemplar Ebraicum, Ebraicis li- teris de- scriptum.	Exemplar Ebraicum Græcis elementis exaratum.	Aquila	Symma- chus	Septuagin- ta	Theodo- tion	Quinta Editio Hie- richuntina.	Sexta Edi- tio Nico- politana.
בְּרֵאשִׁית	Βερεσις	ἐν κεφαλῇ αἰῶ	ἐν ἀρχῇ	ἐν ἀρχῇ	ἐν ἀρχῇ.	Desidera- tur	Desidera- tur.
		1	2	3	4		
		TETRAPLA.					
1	2	3	4	5	6		
		HEXAPLA.					
1	2	3	4	5	6	7	8
		OCTAPLA.					

F II. Hæc habet, inquam, Epiphanius in libro de ponder. & mens. cap. 19. præterquam quod spectat ad columnarum Ebraicarum situm: nam ex aliis quibusdam Epiphani locis existimare possit aliquis contextum Ebraicum Græcis notatum characteribus priore loco fuisse. Hujusmodi ille est ex Hæc. 64. cap. 3. ἔθεν τὸ πρῶτον αὐτὴ ἐπιμελῶς ἐφελκυμένῃ σὺν ἀγαθῇ τῇ ἐπιμελῇ, ἀνὰ, συμμαχίᾳ, τῷ τε ἐξομῶντι δὲ, καὶ θεοδοτίῳ, πύμῃς τε καὶ ἐκτὸς ἐκ-
δόσεως, μετὰ ἀναθέσεως ἐκαστὴς λέξεως ἑβραϊκῆς, καὶ αὐτὴν ὅμι τῶν σοιχείων. ἐν ἀναθέσει δὲ ἀντικρὺς
δι' αὐτῆς ἐν ἰδίῳ χρόνῳ καὶ σύνθεσιν ἑβραϊκὴν μὴ τῇ λέξει, ἑλληνικὴν δὲ (sic enim lego, non
ἑλληνικῇ) τῷ γράμματι ἑτέραν πάλιν πειρίσκει συνθεσιν. Vnde primum studuit in unum
con-

conjugere sex interpretationes Aquila, Symmachi, Septuaginta duorum, & Theodotionis; Quintam A
etiam & Sextam editionem; cum adjectione vocum singularum Ebraicarum propriis elementis de-
scriptarum: ex altera autem parte opposita, utens altera columna depingendo contextum, Ebraicum
quidem dictione, Græcum vero literis, alium rursus contextum lucubravit: Hæc ita exponi pos-
sent: medium locum tenuisse sex interpretationes Græcas inter Ebraica Ebraice scripta,
quæ ad unam sita erant partem; & Ebraica Græce exarata, quæ ad aliam partem erant collo-
cata. Sed hanc expositionem respuunt verba Epiphanius ejusdem, quæ mox afferemus è li-
bro de ponder. cap. 19, ubi Ebraicum utrumque contextum priore loco notatum fuisse agno-
scit. Videtur itaque id sibi potius voluisse Epiphanius, ad unam Ebraicæ columnæ Ebraicis
elementis exarata partem notatas fuisse Græcas sex interpretationes; ad alteram vero Græ-
ce scriptum contextum Ebraicum. Hoc idem significare dicas ista è libro de Ponder. cap. 7. B
τας ὁδὸς ἐμμελείας καὶ τὴν ἑβραϊκὴν γραφὴν ἑβραϊστῶς στοιχείοις καὶ ἰσχυρισμῶν ἀποτίς ἐν οὐλῇ μὲν σωτηρικῶς,
ἀλλὰ οὐλῇ ἀντιστοιχῶν δι' ἰσχυρισμῶν καὶ ἑβραϊστῶν δὲ λέγων, &c. Sex enim interpreta-
tiones, & Ebraicam Scripturam Ebraicis elementis ac verbis cum in una columna conjunxisset, aliam
columnam oppositam, literis quidem Græcis, vocibus autem Ebraicis descriptam adjecit. Quod
si sex interpretationes, & Ebraicum exemplar Ebraice scriptum simul conjunxerat; in ex-
tima profecto columna contextum Ebraicum charactere Græco exaratum sequitur fuisse
adtextum. Sed præfixa sine dubio fuisse Ebraica Ebraice depicta, tum subnexa eadem Græ-
ce exarata, & subjectas deinde sex Interpretationes ex iis manifeste concluditur quæ legun-
tur apud Hieronymum in Epist. ad Tit. 3. 9. *Vade & nobis curæ sunt omnes veteris legis libros,*
quos vir doctus Adamantius in Hexapla (ita lege, non exempla, ut vulgo) digesserat, de Casariensi C
Bibliotheca descriptos ex ipsis authenticis emendare, in quibus & ipsa Hebræa propriis sunt caracte-
ribus verba descripta, & Græcis literis tramite expressa vicino: Aquila etiam, & Symmachus, LXX.
quoque, & Theodotio suum ordinem tenent. Columnas omnes pro fitis sui ordine recensuit.
Apertius etiam Rufinus libr. 6. Eusebiana histor. cap. 13. *Famosissimos illos Codices primus*
composuit Origenes in quibus per singulas columnulas è regione separatim opus Interpretis uniuscu-
jusque descripsit, ita ut primo omnium ipsa Hebræa verba Hebraicis literis poneret; secundo in loco
per ordinem Græcis literis è regione Hebræa verba describeret; tertiam Aquila Editionem adjunge-
ret; quartam Symmachi; quintam Septuaginta Interpretum, quæ nostra est; sextam Theodotionis
collocaret, & propter ejusmodi compositionem exemplaria ipsa nominavit ἑξαπλά. Ex his etiam li-
quet præfixos Græcis editionibus fuisse Ebraicos contextus, non subnexus; nec præfixum
alterum, alterum subnexus, ut indicare videntur illæ Epiphanius voces: ἐν αὐτῇ οὐλῇ δὲ ἀντιστοι- D
χῶν ἐστὶν ὁ ἀποστόλος, καὶ ἰσοπρόσθετος τὰς δὲ ἑβραϊκὰς ἀποτάς καὶ ἰσχυρισμῶν, καὶ τὰς αὐτὰς τὴν τὴν αὐτῶν τελεωμένον, &c.
Nonnulli igitur, ut dixi, hos libros legentes & reperientes Ebraicas duas editiones priore loco sitas;
post eas vero illam Aquila collocatam, &c. Ne quis vero vocem οὐλῆς pro eo usurpatam putet,
quod nos paginam appellamus; nam οὐλῆς columnam quoque significat, adeo ut plures
columnas una pagina contineret. Porro ordinem istum quem statuimus, luculenter adstruit
verustissimus Codex Barberinus duodecim Prophetarum, qui ad Osee 11. 1. breve Hexa-
plorum specimen ad oram attextum habet, & in sextum Tomum Polyglottorum Biblio-
rum suo loco retulit Waltonus. Desiderantur quidem Ebraica Ebraice scripta; priore vero
loco sita sunt Ebraica Græcis elementis concepta; proxime subest his Aquila; huic Symma- E
chus; quem excipiunt LXX. ultimam columnam sibi vindicat Theodotion.

III. Disquisitione dignum est, ecquid in Interpretationum dispositione Theodotioni
antiquiori Symmachum recentiorum Origenes anteposuerit. Facile hunc nodum solvere
se posse putasset Epiphanius, qui Theodotione verustiorum fuisse Symmachum opinatus
est libr. de ponder. cap. 16. 17. Itaque collocatos fuisse tres illos respondisset, juxta ordinem
suæ ætatis. Ego vero à recepta opinione discedere non possum, quæ priorem ætate ponit
Theodotionem quam Symmachum: nam quid opponi potest his Hieronymi Præfat. in
Evangel. *Non quero quid Aquila, quid Symmachus sapiant, quare Theodotion inter novos & vete-*
res medius incedat: quibus non temperatum duntaxat interpretandi genus, quod tenuit
Theodotion, sed media etiam ejus ætas Aquilam inter & Symmachum significari videtur. F
Origeni ergo aliud fuisse causam puto, cur ita interpretationes illas digereret. Ad Ebraica
maxime accedebat Aquila, hunc illis ideo proxime adjunxit. Ab iisdem plus reliquis rece-
debat Symmachus, quippe qui sententiarum fuisset; quam verborum retinentior. Ut ex
conflictu Aquilæ & Symmachi, qui abierant in diversa, & extrema fuerant persecuti, veritas
eliceretur, optima ratione uterque simul conjunctus est. Subnexi sunt illis deinde Inter-
pretes LXX. & Theodotion, qui mediam viam tenebant. *Quasi non, inquit Hieronymus*
Præfat. in Job. apud Græcos Aquila, Symmachus, & Theodotio, vel verbum è verbo, vel sensum è
sensu, vel ex utroque commixtum, & medie temperatum genus translationis expresserint. Ordo
autem studiorum postulat, ut intricatam quæstionem, & incertam disceptaturi, extremas
primum

A primum & oppositas exploremus sententias, inde ad temperatas & medias progrediamur. Atque hunc modum servavit Origenes in collocandis interpretationibus.

IV. Nunc ea quam dedimus Tetraplorum, Hexaplorum, & Octaplorum descriptio an Eusebii rationibus consentiat, anquiramus. Scribit ille Origenem τὰς αὐτὰς τοῖς Ἰουδαίοις ἐπιγεγραμμένας ἀποστολικὰς ἀποδείξεις ἑβραίων στοιχείοις γραφὰς, καὶ τὴν ἰδίαν ποιήσας. *Usurpatis apud Iudeos Scripturas primigenias, ipsas Ebraeorum literis descriptas, comparasse.* Hæc aliter intellexit vir doctus, atque ita reddidit: *comparasse eum sibi Scripturas, quæ apud Iudeos prototypis Ebraeorum literis descriptæ esse feruntur*: Prototypas autem Ebraeorum literas, ipsas esse Samaritarum elementa asseruit; velle igitur id sibi Eusebium, Samaritanis Scripturæ codicibus usum fuisse Origenem, eademque in Hexapla inseruisse. Verum qui propius ad locum hunc Eusebii

Euseb. lib.
6. Hist. cap.
16.

B mentem attenderit, plane alium inde sensum extundet. αὐτὰς τοῖς Ἰουδαίοις ἐπιγεγραμμένας ἀποδείξεις, nihil aliud sonat, quam *primigeniæ Scripturæ quæ apud Iudeos circumferuntur*; non vero, quæ apud Iudeos prototypæ Scripturæ esse feruntur; dixisset quippe, αὐτὰς τοῖς Ἰουδαίοις περιεχούσας. Quod si id sibi voluisset Eusebium, cur eas potius αὐτὰς τοῖς Ἰουδαίοις περιεχούσας, quam apud Græcos, Hellenistas, aliosque antiquiores esse Judaicis una cum Judæis fatebantur? Quis putet denique Hexaplis, ad Scripturæ illustrationem & publicam utilitatem concinnatis, Samaritarum exemplaria inseruisse Origenem, Judaica neglexisse; cum angustis finibus coerceretur Samaritica illa gens, latius vero Judaica pervinere? Quod si quis exemplaria utraque locum sibi in Hexaplis vindicasse dicet, non ergo Hexapla vel Octapla; sed Heptapla, vel Enneapla dicenda erant. Constat certe hoc capite Eusebium

C Ebraica exemplaria Græcis interpretationibus opposuisse, quarum ratione veritatem Ebraicam merito ἀποδείξεις ἀποδείξεις appellavit. Profecto Epiphanium, Hieronymum, & Rufinum stupor ingens occupasset, si editiones ac columnas Hexaplorum accurate percententes, Samariticam prætermisissent. Non ergo verum est Samaritani Codicis testimonia, quæ occurrunt in scriptis Patrum, ex Origenis Hexaplis fuisse petita; sed certo certius est ulos fuisse Patres Græca interpretatione Samaritani exemplaris. Maneat igitur loco huic Eusebii vulgata sua & recepta sententia. Addit deinde Origenem, præter editionem Interpretum Septuaginta, Aquilæ, Symmachi, & Theodotionis, duas præterea protulisse in lucem, alteram Nicopoli, alteram in alio quodam loco repertam. Tum ait: ἐν γὰρ τοῖς

D ἑβραίοις τῶν ψαλμῶν καὶ τῶν ἐπιστολῶν τέσσαρες ἐκδόσεις, ἑμὸν περὶ τῶν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρας, καὶ ἑβδαμίου καὶ οὐκ ἑβδαμίου, ὅτι μίας ἀνδρὸς σσημειώται. ὅς ἐν ἑκατοῖς ἑτημένους ἐν πέντε καὶ τὸς ἑξήκοντος ἀντιγράφοις τῶν ψαλμῶν. Hæc verba parum hæcenus intellecta explanare operæ pretium est: In Hexaplis quidem Psalmorum, post insignes quatuor Editiones, non Quintam solum sed & Sextam, & Septimam adiungens interpretationem, in singulas rursus columnas descripsit; utpote quæ Hierichunte reperta sit in doli temporibus Antonini, ejus qui fuit Severi filius. ὅτι μίας locutio est Taddica, qua res significantur in unum versum collocatæ à fronte ad tergum. Optime docet Budaus, quid sint τῶν ὅτι μίας τῶν ψαλμῶν, nempe naves ita instructæ, ut unica in fronte sit, reliquæ pone sequantur in versum porrectæ. Ita ἐπὶ τῶν τετραγώνων γραμμάτων, milites sunt in unum versum à fronte ad tergum instructi. Hanc locutionem eleganter huc transulit Eusebius: quoniam enim per longas & angustas columellas digestæ erant Editiones in Hexaplis, propterea

E ὅτι μίας σσημειώμεναι esse dixit. Sua quoque vis inest vocabulo σσημειώμεναι, σσημειώμεναι, præter alias significationes, sonat etiam, *scriptum aliquod ad aliud adicere, adscribere*, ut superius observatum est. Igitur, ὅτι μίας σσημειώμεναι, hoc est, *in singulas columnas describens ad priores adrexit*. Perperam hæc accepit Nicephorus libr. 5. cap. 11. ait enim: ἐπεὶ περὶ τῶν ὅτι μίας, καὶ ἑβδαμίου καὶ οὐκ ἑβδαμίου, ὅτι μίας ἀνδρὸς σσημειώται. Nec difficultate caret quod subest apud Eusebium, Origenem ad reliquas interpretationes adiecisse septimam, quod Hierichunte in doli imperante Caracalla reperta sit. Idem habet Zonaras. Certum est ex Athanasii & Epiphanii auctoritate Quintam Editionem Hierichunte in doli fuisse repertam imperante Caracalla. Addit Epiphanius una repertos esse libros alios, cum Ebraicos, tum etiam

F Græcos. Quod si ex his fuisse septimam illam Psalmorum editionem dicamus, ita cum aliis Eusebius conciliabitur. Opinantur quidam Septimam illam Editionem eandem esse ac Lucianeam, hoc argumento, quod Athanasius, sive Synopsicos auctor Luciani editionem septimo loco recenscat, & Septimam appelleret: sed multum falluntur; nam Luciani editio ipsa fuit corrupta, post Origenis ætatem correctæ & emendatæ à Luciano, ut tradit Hieronymus initio Epistolæ ad Suniam & Fretellam. Septimam vero Editionem, quæ Hexaplis intexta est, Hierichunte inventam esse imperante Caracalla Eusebius asseve-

Euseb. l. 6.
Hist. c. 16.

rat: quod de καὶ τῶν certe dici non potest. Hexapla igitur illa Origenis, sive Octapla, quæ in aliis Scripturæ libris sex Græcis constabant editionibus, septem in libro Psalmorum continebant. Ita postmodum scribit Eusebius: τὰς αὐτὰς ὅτι ἀπ' αὐτῶν ἐπὶ ταυτὸν συναρτάων, διὰ τὸν τὸν κώλον, καὶ ἀντιστοιχείας ἀλλήλοις καὶ αὐτῶν ὅτι ἑβραίων σσημειώσεως, τὰ τῶν λεγόμενων ἑβραίων ἀντίγραφα αὐτῶν αὐτῶν. Sensus est: *Has omnes cum in unum conjunxisset, & per*

kk

cola

cola distinxisset, & invicem opposuisset, una cum Ebraici contextus adjectione, Hexaplorum nobis A
exemplaria reliquit. Diximus enim id esse, Scriptum aliquod ad aliud adicere; inde σημειώσεις,
scripti alicujus ad aliud adjectio. Itaque ἑβραίων σημειώσεις, est Ebraici exemplaris ad reliquas in-
terpretationes appositio. Hæc præter legitimam sententiam à nonnullis alio detorta sunt.

Post Hexapla, ex quatuor Editionibus, Aquila, Symmachi, Septuaginta Interpretum,
& Theodotionis simul conjunctis & oppositis, Tetrapla conflavit Adamantius, ut tradit
Eusebius, & post illum Zonaras. Nec enim aliud sonant hæc Eusebii verba: ἰδίαι τὴν ἀκρίαν,
καὶ συμμάχου, καὶ Θεοδοτίωνος ἑκάστην ἀμὰ τῇ τῶν ἑβραίων ἐν τοῖς τετραπλοῖς ἐπιμετασκευάσας,
quam cum post Hexapla, ex his quatuor Editionibus Tetrapla seorsum compegisse; non
vero in Tetraplis seorsum digestas, & separatim discretas fuisse singulas interpretationes,
ita ut suas singulae paginas occuparent; in iisdem enim fuerunt paginis descriptæ omnes ac
invicem oppositæ, live, ut ait Epiphanius, σωτηρίαι, qui & addit, si Tetraplis Græcis Di-
pla Ibraica fuissent adjuncta, prodidisse Hexapla; quod fieri certe non potuisset, nisi è regio-
ne invicem oppositæ essent in iisdem paginis Tetraplorum Græcanicæ editiones, quemad-
modum & in Hexaplis.

V. Animadversionem nostram requirit, quod idem ait Eusebius, collectis in unum sex
Editionibus Græcis, & adjecto Ebraico contextu Hexapla nobis Origenem reliquisset;
Psalmodum vero Hexapla Græcis editionibus septem constituisse. Eusebio consentiunt
Scholia Romana in Editionem τῶν ὁ, in quibus nonnunquam super Psalmos Hexapla citan-
tur. Consentit & Epiphanius Hær. 64. cap. 3. & post illum Zonaras, qui discrete pronun-
tiant Hexapla sex Editiones Græcas, cum gemina Ebraici textus descriptione fuisse com-
plexa. Quæritur igitur potest, cur Hexapla dicta sint, quæ octo columnas habuere. Nec

Erasmo, de
doctr. &
libr. Orig.
Magdeb.
Cent. 3.
cap. 10.

enim, puto, cum Erasmo & Magdeburgensibus sentit quisquam ἑξαπλᾶ, non à numero &
appellationem esse sortita, sed à verbo ἑξαπλῶς, quod est, *explanare*: nam unde factæ diceren-
tur voces, τετραπλᾶ, & διπλᾶ; Respondent nonnulli Hexapla dicta, non à numero colu-
mnarum, sed à numero Interpretationum sex; nulla habita contextus Ebraici ratione, qui
inter Interpretationes numerari non debuit. Huic opinioni favere videtur Epiphanius loco
mox allato, cum ait: ὡς ἐστὶ τὴν πᾶσαν παλαιὰν διαθήκην δι' ἑξαπλῶν καθεμένων, καὶ διὰ τῶν ἑβραίων
ἱερμάτων. Adeo ut *Vetus omne Testamentum iis Hexaplis, & gemino Ebraico contextu fuerit com-*
prehensum: ubi aperte Hexapla Græca à Diplis Ebraicis distinguit. Hexapla ergo, inquit,
à sex Interpretationibus fuerunt denominata, quemadmodum Tetrapla à quatuor, ac
ideo falli qui Hexaplis vulgatas quatuor editiones Græcas, & exemplaria duo Ebraica as-
signant. Id si sit, palam sibi repugnaverit Epiphanius libro de ponder, & mensur. cap. 19.

Id si sit, palam sibi repugnaverit Epiphanius libro de ponder, & mensur. cap. 19.
qui ita differit: Τετραπλᾶ γὰρ εἰσι τὰ ἑλληνικά, ὅταν αἱ τῶν ἀνδρῶν, & συμμάχου, καὶ τῶν ἑβραίων
δύο, καὶ Θεοδοτίωνος ἱερμηνείαι σωτηρίαι ᾖσι. τῶν τριακῶν ἢ τεττάρων σελίδων τὰς δύο τὰς ἑβραίων
συναφθεῖσιν, ἑξαπλᾶ καλεῖται. ἰὰν δὲ καὶ πέντε, καὶ ἡ ἑβραίων ἱερμηνεία συναφθεῖσιν, ἀκοῦσας τῶν τετραπλῶν
καλεῖται. Tetrapla enim Græcis constant, cum Aquila, & Symmachi, & Septuaginta Senum, & Theodo-
tionis interpretationes simul conjunctæ sunt: quæ columna quatuor si Ebraicis duabus adjiciantur,
Hexapla dicuntur: quod si Quinta & Sexta interpretatio accesserint, sequitur ut Octapla nomenen-
tur. Quibus adionat Rufinus in interpretatione decimi sexti capitis libri sexti Historiæ

Nicet.
Theod. orth.
fid. lib. 4.
Hær. 31.

Eusebii. Alio vero abit Nicetas, & Diplis Ebraica, quoniam idem omnino continebant,
pro una; eaque bipartita columna habita fuisse vult, atque illa cum τῶν ὁ, Aquila, Sym-
macho, Theodotione, ac Quinta editione sex columnas constituisse, ac Hexapla inde
fuisse appellata.

Has inter oppositas & repugnantes sententias, novam, & nisi me animus fallit, verissimam
tueor. Falsum est, quod vulgo creditur Quintam, & Sextam Editionem universos Scriptu-
ræ libros fuisse complexas. Aliquot duntaxat continebant ex illis, eosque potissimum qui
versibus constant apud Ebræos. En tibi testem Hieronymum in Epistolam ad Tit. 3.9.
Unde & nobis cur a fuit omnes Veteris Legis libros, quos vir doctus Adamantius in Hexapla digesse-
rat, de Casariensi Bibliotheca descriptos, ex ipsis authenticis emendare; in quibus & ipsa Hebræa
propriis sunt characteribus verba descripta, & Græcis literis tramite expressa vicino. Aquila etiam,
& Symmachus, LXX. quoque, & Theodotio suum ordinem tenent. Nonnulli vero libri, & maxime
hi qui apud Hebræos versu compositi sunt, tres alias Editiones additas habent, quam Quintam, &
Sextam, & Septimam translationem vocant, auctoritatem sine nominibus Interpretum consecutæ.
Itaque in illa variarum Editionum coagmentatione, aliqui libri quatuor duntaxat consta-
bant editionibus, cum Diplis Ebraicis; atque hi libri erant vere ἑξαπλοῖ, Sex vero habebant
editiones Græcas, cum Diplis Ebraicis, alii libri per versus compositi, excepto Psalterio,
nempe Proverbia, Ecclesiastes, & Canticum: ac proinde erant διπλᾶ. At liber Psalmo-
rum præter geminas Ebraici contextus columnas septem editiones continebat, meritoque
librum hunc διπλοῦν fuisse diceret. Igitur Opus istud Origenis partim erat Hexaplum,
partim Octaplum, partim Enneaplum: sed Septimæ Editionis, quæ ad unum pertinebat
Psal-

A Psalterium, in tota Bibliorum denominanda mole ratio habita non est, ideoque à nemine Enneapla dicta sunt. Asserit etiam Origenes ab interpretationibus Aquilæ & Theodotionis abfuisse Threnos Jeremiæ. Itaque Liber ille fuerit τετραπλῆς, sed totum corpus Bibliorum propter libri exiguitatem Tetraplum dici non debuit. Quidam Hexapla ista volumina appellarunt, fortasse etiam Hexapla ab Origene inscripta sunt, quod magna illorum pars quatuor editionibus, Aquilæ, Symmachi, τῶν ὁ, & Theodotionis, ac Diplis præterea Ebraicis esset conflata: alii vero cum his voluminibus sex editiones Græcas præter Ebraica exemplaria inesse intelligerent, Octapla vocanda censuerunt. Quapropter nemo mirari debet, cur Hexaplis sex editiones Græcas, & duos contextus Ebraicos fuisse intextos dixerint Eusebius, Epiphanius, & Zonaras: intextæ quippe erant editiones illæ sex in aliquibus duntaxat libris, non in universis; nam quamvis intextæ itidem essent in Psalmis editiones septem, Hexapla tamen Psalmorum idem dixit Eusebius. Manifestum ergo est unum idemque opus fuisse Hexapla & Octapla: sed à diversis quibus constabat partibus diversas appellationes habuisse. Tetrapla autem privatum fuit ac separatum opus ab Origene post Hexapla accuratum, in Studioforum gratiam, quibus tantum abs re sua vel otii vel facultatis non erat, Hexapla comparare possent. Nec quemquam moveat quod scribit Hieronymus, *Exceptis Septuaginta Interpretibus, alias quoque editiones in unum congregasse volumen*; quod & Hieron. de script. Eccl. in Orig. Freculph. Chiron. Tom. 2. l. 3. c. 2. Hon. Aug. de script. Eccl. ex Hieronymo transtulerunt Freculphus Lexoviensis, & Honorius Augustodunensis. Id enim sibi volunt, præter LXX. Interpretes, reliquos etiam Origenem in unum volumen congregasse.

C VI. Ex his facile intelligitur, quantum ratio Scaligerum fugerit, qui in delineatione Hexaplorum seu Octaplorum, quam in sacras suas Exercitationes retulit Heinſius, utrumque Ebraicum contextum post interpretationes Græcas sex in finem coniecit. Si modo vera Scaligeriana fuit hæc delineatio, quod dubium mihi faciunt Scaligeriana nuper edita, in quibus Octaplorum columnas enumerans, prioribus locis Ebraicas duas recenset. Nec felicius Heinſius, cum columnas ibidem Hexaplorum describens, tertiam attribuit Septuaginta Interpretibus, quartam Aquilæ, quintam Theodotioni, & sextam Symmacho. Neque his excusandis sufficit Nicetæ Acominati auctoritas, qui in simili versatus est errore, columnis Ebraicis subiectos fuisse τῶν ὁ, his Aquilam, tum Symmachum, inde Theodotionem, & Quintam demum interpretationem asseverans. Peccat quoque Baronius aliter in

D Tetraplis dispositas editiones Græcas censens ac in Hexaplis, & priorem in illis locum τοῖς ὁ assignans, in his tertium. Hos in fraudem videtur illexisse Philoponus, qui in libro περὶ νοσημάτων loca sacri Contextus ex his quatuor interpretationibus afferens, priore loco τῶν ὁ collocat; his subijcit Aquilam, huic Theodotionem, illi Symmachum. Nec enim Tetrapla representare Philoponus instituit; sed in interpretationibus disponendis Interpretum artem respexit: cum clarum sit cæteroquin ex Epiphanio postremam columnam obtinuisse Theodotionem tam in Tetraplis quam in Hexaplis, secundam Symmachum, atque hos inter medios Septuaginta incesisse. τετραπλῆ γὰρ εἶσι, inquit, τὰ ἑλληνικά, ὅταν αἱ τῶν ἀquila, καὶ symmachu, καὶ τῶν θεοδοτίων, δύο, καὶ θεοδοτίων. ἐκλυθεῖν σωτηριάζονται. Tum enim existunt Græcæ Tetrapla, quando interpretationes Aquilæ, Symmachi, Septuaginta Senum, & Theodotionis in unum fuerint compositæ.

E Tum addit, si Diplæ Ebraicæ præfigantur, conflari Hexapla. Pro Origenianorum Tetraplorum specimine haberi non posse loca illa à Philopono è quatuor Græcis interpretationibus detracta probari quoque potest ex Philastrio, qui Hæc. 137. asserit Aquilæ conversiones in medio librorum nunquam fuisse positas, sed dextræ, lævæque assignari solitas fuisse. Aquilæ interpretatio in Tetraplis priore loco ponebatur; qui locus diverso respectu vel dexter erat, vel sinister: legentium respectu sinister erat, dexter libri ipsius. Itaque alii dextro loco situm esse, alii sinistro scripserant. Id cum legisset Philastrius, existimavit, Aquilam in aliquibus Tetraplorum exemplaribus dextrum tenuisse locum, in aliis sinistram; sed hallucinatus est, nam semper columnæ huic deputatus est, quæ ad Lectorum lævam collocata erat. Ut ut est, certe in medio nunquam fuisse constat: fuisset autem, si priorem columnam occupassent Septuaginta Interpretes, Aquila secundam. Refellitur etiam ex supradictis Salmasius, qui hæc scribit in

F Commentario de Hellenistica: *Sed nusquam Hieronymus Quinta & Sexta editionis meminit, & cum Hexapla vocitat, intelligit Tetrapla Græcæ, cum Diplis Ebraicis, quæ Hexapla faciebant.* Et mox allatis quibusdam Hieronymi locis, in quibus Græcæ solum quatuor Editiones memorantur, subijcit; *Apparet, ex his Origenem quatuor tantum editiones inter se comparasse, & composuisse in Tetraplis, quæ cum duobus Ebraicis textibus Hexapla illa Ecclesiis dedicata continebant.* Certe in Hieronymi verbis à me supra allatis è Commentariis in Epistolam ad Titum, mentio fit Quintæ & Sextæ editionis, & sæpissime in Epistola ad Suniam & Fretellam, aliisque locis. Hexapla autem dicta sunt ea, non quæ Tetrapla solum Græcæ, cum Diplis Ebraicis, sed quæ Quintam præterea, & Sextam, ac Septimam editionem, non ubique, sed

sed in aliquibus solum libris adjunctam haberent. Ait paulo post Salmasius: *Sed & veteres* A
Patres ex quibus composita Catena, ut vocant, in diversos Veteris Testamenti libros leguntur, nun-
quam citant varietates Translationum à Quinta & Sexta Editione, sed ex quatuor illis tantum quas
invicem composuerat Origenes, ex quibus Tetraplasfecerat, & cum gemina Ebraica & Græcâ. Con-
sule Notas Flaminii Nobilii, quam sæpe Quintæ ac Sextæ editionis variantes Lectiones ci-
tent Patres antiqui, deprehendentes. Falsum quoque esse apparet, quod jactant recentiores
quidam, Origenem nulla unquam Octapla composuisse, sed Hexapla duntaxat & Tetrapla.
Octapla certe itidem ut Hexapla composuit Origenes, quoniam idem opus Hexaplum &
Octaplum fuisse demonstravimus. Confutatur etiam ex præcedentibus Usserii Armachani
nova opinio, non puram solum & emendatam interpretationem τὸν δ, sed καὶ τὸν quoque in
Hexaplis habitam fuisse asserentis, quod Bellarmino quoque videtur fuisse persuasum. De
prehenditur quoque multiplex Magdeburgensium hallucinatio in his ipsorum verbis;
Primum versioni LXX, quæ tum fuisse videtur vulgarissima, adjunxit Aquila Pontici, Theodotionis,
& Symmachi editiones repertas à se, multo tempore absconditas: aliam quidem Nicopoli in Ægiaco
litore; aliam aliis in locis, sicut ipse scribit: indicavit Eusebius libr. 6. cap. 17. His postea superaddi-
dit Quintam, Sextam, & Septimam, quas dixerunt Editiones: quarum unam inventam esse indica-
vit in Hiericho, in dolio, tempore Antonini Caracalla. Nam ut de Symmachi interpretatione
fileam, Aquilæ & Theodotionis editiones ab Origene fuisse repertas probari minime potest;
nec ullam ex iis tribus Nicopoli inventam fuisse verum est, sed Sextam. Omnium vero tur-
pissime erravit Sixtus Senensis, qui Tetrapla cum Hexaplis confudit, & permiscuit, Hexa-
pla vero ab Octaplis discrevit, idemque ut faceret Viro cuidam magno persuasit: quique
Septimam Editionem nec in Hexaplis, nec in Octaplis unquam fuisse asseveravit: contra-
rium disertis verbis affirmante Eusebio.

Bellarmino
de script.
Euseb.

Sixt. lib. 4.
& 8. Bibl.
Euseb. lib.
6. Hist. c. 16.

VII. Aliud præterea diligentia Origenis monumentum Hexapla præferebant. Nota-
 verat ille Senes Septuaginta voces aliquas, quæ in Ebraico haberentur, interpretando negle-
 xisse, nonnullas autem de suo inferuisse, variaque ipsorum circumferri exemplaria inter se
 diversa, & sive ex supinitate librorum, sive ex Criticorum temeritate vitata: hinc calu-
 mnia aniam arripere Judæos, ejusmodi interpretationem in Christianorum Ecclesiis præ-
 legi solere caussantes, quæ Ebraicæ veritati in omnibus non consentiret. Consulatur ipsius
 Tomus in Matthæum decimus quintus, & Epistola ad Africanum, ubi de Exemplarium
 τὸν δ corruptione, & Judæorum calumniis disserit. His incommodis ut occurreret, inter-
 pretationem Septuaginta Senum emendavit ex optimorum exemplarium fide, atque ejus
 præsertim quod in Serapeo servabatur, quodque ipsum τὸν δ αὐτοῦ ὁμοῦ fuisse affirmant Ve-
 teres nonnulli. Asteriscos præterea, ubi quid deesset, cum prætermisissimis vocibus inseruit;
 quæ vero illi præter Ebraicorum fidem adiecissent, præfixo obelo signavit; *Quæ signa,*
inquit Hieronymus, & in Græcorum, Latinorumque poematibus inveniuntur, unde & ab Ori-
gene translata sunt. Quæ de lemnisco subjicit Epiphanius, valde corrupta & confusa sunt;
unde vix certi quicquam possis extundere. Id sibi tamen videtur velle, lemniscos adscripsisse
Origenem, quotiescunque duo plurave paria Interpretum (hos enim in triginta sex paria
fuisse discretos, & in omnibus fere consensisse autumat, cum Scripturam sacram in Ægypto
interpretarentur) vocem aliquam usurpassent, ab ea diversam (ejusdem licet significa-
tionis) qua usi fuissent reliqui Interpretes; (quod ipsum fere habent Hesychius in Psal-
mium 12. 4. & Isidorus Origin. libr. 1. cap. 20.) hypolemniscos vero adnotasse, si quando
vocem hujusmodi par unicum adhibuisset. Quibus significatur Origenem 36. Inter-
pretum exemplaria simul contulisse. Ab Epiphanio dissentit Andreas Mafius, & paria
illa Interpretum, velut aniles fabulas respuit, tumque appositos putat lemniscos & hypo-
lemniscos, cum varias aliquas lectiones plures paucioresve Codices assererent. Alium
notarum illarum usum profert Johannes Curterius, nec aliud significare lemniscum putat
quam verbis consentire Interpretes aliquos, discrepare sensu; hypolemniscum vero, quam
sensu eos & verbis dissonare. Sed mihi verisimilior videtur Mafii sententia. Asteriscorum
illorum, obelorum, lemniscorum, & hypolemniscorum formas notat Epiphanius, &
nominum significationes; multumque fallitur, cum vocabulum, ληνίσκου derivat à
Græco ληνάζεν. nam Syracusiam esse vocem constat. Reliqua fute persequitur Epipha-
nus in eodem libro: nec docet tamen utrum quæ Hexaplis intexta est interpretatio τὸν δ
ejusmodi notis fuerit insignis: sed id perspicuum est ex Romanis Scholiis τὸν δ in 1. Reg. 14.
4. μάλλον ταῦτα ἐν τοῖς ἑξαπλοῖς ἢ ἐν τοῖς ἑβδομήκοντι, ὡς ἐν Θεοδοτίων & προτε δὲ ἴδω. Imo, hæc in Hexaplo asterisco
notata sunt, utpote quæ ex Theodotione adjecta sint: & ex istis Hieronymi, quæ repetit Rufinus
Invect. 2. Sed & Origenes asteriscos fecit, ex translatione Theodotionis assumens, ut componeret vo-
lumina quæ appellantur Hexapla. Tum subjungit: Quia frequenter si disputatio accidisset, vel im-
mutata esse aliquæ, vel deesse, vel abundare in nostris Scripturis mentiebatur, voluit Origenes nostris
ostendere, qualis apud Judæos Scripturarum lectio teneretur, & in propriis paginis vel columellis editio-
nes

Mafius
Præfat. in
Græc. edit.
Iosue, &
Annot.
suas Job.
Curtius.
Præfat. ad
Procep.
Comm. in
Isaiam.

A nes eorum singulas quasq. descripsi; & ea quæ apud illos sunt addita vel decerpta, certis quibusque signis additis, ad versiculorum capita designavit; & in alieno, non suo opere suas tantummodo notas fixit; ut sciremus non quid nobis, sed quid iudeis adversum nos certantibus aut deesse aut abundare videretur: & iterum ex istis Hieronymi in Præfat. Paralip. ad Chromatium; Et certe Origenes non solum exempla (lege Hexapla) composuit quatuor editionum, & regione singula verba describens, ut unus dissensions statim ceteris inter se consentientibus arguatur: sed quod majoris audacia est, in Editione Septuaginta Theodotionis editionem miscuit, asteriscis designans quæ minus fuerant, & virgulis quæ ex superfluo videbantur apposita. Sed Origenem ipsum audire operæ pretium est: sic ille Tom. 15. in Matth. p. 381. Νῦν δὲ δηλοῦντι πολλὰ γέγονεν ἡ τῶν ἀντιγράφων διαφορὰ, εἰτε διὰ τὰς διουλίαν τινῶν γραφῶν, εἰτε διὰ τὸν τῶν μοχθηρῶν ἡ διορθώσεως τῶν γραφομένων, εἰτε δὲ διὰ τῶν τὰ ἐκείνῃ δοκούντων ἐν τῇ διορθώσῃ ἀρετῇ ἰδιωτῶν ἢ ἀφαιρούντων τὴν μὲν ἐν τοῖς ἀντιγράφοις τῆς παλαιᾶς διαθήκης διαφορῶν, διὲ δὲ διὰ τῶν, εὐερῶν ἰδεῶν, κριτικῶν χειρῶν τοῖς λοιποῖς ἐκδόσεσιν τῶν ὑπομνηστικῶν καὶ τοῖς ἐκδομικοῖς διὰ τὴν τῶν ἀντιγράφων διαφορῶν τὴν ἐκείνῃ ποιούμενοι ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἐκδόσεων τὸ σωφρονεῖν ἐκείναις ἐπολάττω, καὶ τινὰ μὲν ἀεὶ ἐκείνῃ ἐν τῇ ἑβραϊκῇ κείμενα, ἢ πολὺν καὶ ἀλλὰ πᾶσι θετέον. Τινὰ δὲ μὲν ἀεὶ ἐκείνῃ προσθήκαμεν, ἵνα δῶκεν ἡ ἐν τῇ κείμενα καὶ τοῖς ἐκδομικοῖς ἐν τῶν λοιπῶν συμφωνίᾳ τῇ ἑβραϊκῇ προσεθήκαμεν. Ex hoc loco suspicari licet, non ex Theodotione solum, sed & aliis editionibus nonnulla fuisse inserpta. Quapropter Epiphanius, à quo rerum illarum accurate tradita historia est, desiderari ait à plurimis apud Interpretes Septuaginta quæ ex Ebraeis referre prætermiserunt ipsi, Aquila vero, & Symmachus, ac reliqui Interpretes repræsentarunt: ex uno autem Theodotione addita esse non apposuit. Emendatio hæc per obelos & asteriscos, causæ fuit Hieronymo, cur ita Augustinum alloqueretur Epist. 89. cap. 6. *Miror, quomodo Septuaginta Interpretum libros legas, non puros, ut ab eis editi sunt, sed ab Origene emendatos, sive corruptos per obelos & asteriscos, & Christiani hominis interpretatiunculam non sequaris; præsertim cum ea quæ addita sunt, ex hominis iudei atque blasphemæ, post passionem Christi, editione transtulerit.* Corruptos dicit libros Septuaginta Interpretum, propter additamenta è Theodotione, cum in Isaiæ 58. cap. emendata ac vera appellet Hexaplorum exemplaria, quæ eadem additamenta præterebant; nam neglectis asteriscis qui vel in legendo, vel in describendo negligi poterant, maxima existerat Theodotionis cum τοῖς ἐβραϊκοῖς consilio: at observata asteriscorum distinctione, legitima τῶν ἐβραϊκῶν verba à Theodotione accurate secernebantur. Itaque pro legentis attentione & diligentia corrupta erant, vel emendata. Quocirca in eadem ad Augustinum Epistola ita pergit Hieronymus: *Vis amator esse verus Septuaginta Interpretum? Non legas ea quæ sub asteriscis sunt; imo rade de voluminibus.*

Epiph. de pond. s. 2.

C Editioni τῶν ἐβραϊκῶν, quæ erat in Tetraptis Scholia ad limbum aliqua adjecisse Origenem dicimus ex memorato Codice Marchali, quem habent Claromontani Patres Societatis Jesu: adnotatum enim est ante Ezechielem, librum hunc ex Hexaplis descriptum esse; correctum vero ad Tetraptorum fidem: postmodum subest: *ἡ τινὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἐβραίων χειρὶ διορθώσῃ, καὶ ἐβραϊκοῖς φωνηταῖς ἐκείνῃ ἐπολάττω καὶ τινὰ μὲν ἀεὶ ἐκείνῃ ἐν τῇ ἑβραϊκῇ κείμενα, ἢ πολὺν καὶ ἀλλὰ πᾶσι θετέον.* Quæ (Tetraptis) iussus (Origenis) manu emendata, & Scholia succincta erant: unde ego Eusebius Scholia apposui: Pamphilus & Eusebius emendarunt.

E VIII. Apud multos hanc opinionem percubuisse video, Origenem quo parabilior esset emendata à se Editio Seniorum Septuaginta, edidisse eam seorsum, & ex ingenti Hexaplorum mole exemisse; adeo ut solitaria illa, alterius quæ habebatur in Hexaplis unde erat profecta, germana esset, & omni ex parte similis. Ratio istius opinionis valida nulla afferitur. Probabilior mihi videtur sententia Johannis Baptistæ Morini, viri doctissimi, Editionem illam τῶν ἐβραϊκῶν ex Origenianis Hexaplis descriptam ab Eusebio & Pamphilo, & primum evulgatam arbitrantis; juxta illud Hieronymi in Præfat. ad Paralip. ad Chromatium: *Alexandria & Aegyptus in Septuaginta suis Hefychium laudat auctorem. Constantinopolis usque Antiochia Luciani martyris exemplaria probat. Media inter has provincia Palæstina codices legunt; quos ab Origene elaboratos Eusebius & Pamphilus vulgaverunt.* Nam cum frequenter exscriberentur Hexapla in Ecclesiis, doctorumque hominum usum, novis indies deformabantur sordium inquinamentis; cum præsertim asteriscorum & obelorum adnotationem vel insuper haberent librarii, vel non satis diligenter administrarent: unde ingens incidebat rerum perturbatio, confusio & permixtio cum Septuaginta Senum interpretatione Theodotionis additamentis: *Misericordia & veritas*, inquit Hieronymus in Epistol. ad Sun. & Fretell. *obviaverunt sibi: & dicitis, quod in Græco, sibi, non habeatur: in Græco δὲ ἀλλὰ θεῶν οὐκ ἔστιν.* id est, *Misericordia & veritas concurrerunt; nec in Hebræo habetur, & apud Septuaginta obelo prænotatum est: quæ signa dum per scriptorum negligentiam à plerisque quasi superflua relinquuntur, magnus in legendo error oboritur.* Loquitur de editione τῶν ἐβραϊκῶν, quæ Hexaplis inerat. De generante ergo magis magisque hac Editione, restituere eam conati sunt Eusebius & Pamphilus, ex ipso auctore, quod erat in Cæsariensi Bibliotheca; restitutam vero & seorsum

Ioh. B. Morini in Præfat. ad LXX.

magna diligentia descriptam publicaverunt. Atque ea Editio Palæstina dicta est. Summo A
scilicet applausu fuit excepta, & in Hierosolymæ, altisque Orientis Ecclesiis decantari cœ-
pta, & librariorum sæpe eam in publicos usus exscribentium labore disseminata passim ac-
propagata; cum propter Auctoris famam, & Emendatorum nobilem doctrinam, tum pro-
pter operis ipsius dignitatem. Hujus editionis & emendationis luculentum extat monu-
mentum in Codice Renati Marchali, jam sæpe laudato; in quo post Jeremiæ librum adno-
tatum est, descriptum eum esse ex Origenis Hexaplis, & emendatum ex Tatrapiis manu
ipsius exaratis; idque opera Pamphili & Eusebii.

En tibi jam itaque triplex editio Septuaginta Senum; Origeniana hæc quæ in Hexaplis
continebatur; altera privatim edita ab Eusebio & Pamphilo, quæ prioris mere germana
erat; tertia vetus illa quæ Origenis emendationem præcessit, & *novi* seu vulgata appellata B
est, quæque multiplex & diversa fuit, utpote varias passa adulterationes. Non alia autem
Septuaginta Interpretum editio usurpabatur vulgo ante Origenem, quem quæ *novi* dice-
batur. Hanc appellationem idcirco consecuta erat, quod nulla per Orientem Scripturæ
editio frequentiori usu contereretur. Quo factum est, ut editio *novi* non unam aliquam &
peculiarem Septuaginta Senum editionem notare deinde cœperit, sed ipsam eorundem In-
terpretum conversionem generali appellatione significaverit. Rem uno verbo expedio.
Vocabulum illud, *novi*, generi & speciei commune fuit, ut aliz pleræque voces: Generi,
cum qualemunque *novi* editionem notavit; Speciei, cum ei soli addita est, quæ ante Ori-
genis emendationem circumferebatur. Speciei tributa est prima, inde ad genus ipsum G
transiit. Quamobrem aliquando Hieronymus *novi*, ab Origene scilicet emendatos, à *novi*
distinguit; aliquando cum ea permiscet & confundit. Distinguit quidem in Proemio ad
librum 16. Commentar. in Isaiam. *Liquido, inquit, confitentes in Ebraico non haberi, nec esse
in LXX. Interpretibus, sed in Editione Vulgata, quæ Græce novi dicitur, & in toto orbe diversæ est.*
LXX. Interpretes signat ab Origene emendatos. Et in Epistola ad Sun. & Fretell. *novi*
autem ista, hoc est, Communis editio, ipsa est quæ & Septuaginta, sed hoc interest inter utramque,
quod *novi* pro locis & temporibus, & pro voluntate Scriptorum veterum corrupta editio est. Ea au-
tem quæ habetur in *novi*, & quam nos vertimus, ipsa est quæ in eruditorum libris incorrupta &
immaculata Septuaginta Interpretum translatio reservatur. Quidquid ergo ab hac discrepat, nulli
dubium est, quin ita & ab Hebræorum auctoritate discordet. Confundit vero *novi* cum Vul-
gata libr. 9. in Isaiæ 30. 20. *Altum, inquit, in hoc loco 70. Editio, Hebraicumque discordant.*
Primum ergo de Vulgata tractabimus. Vulgatam editionem appellat *novi*, quorum verba pro- D
fert: profert autem de Hexaplis. Et in Præfat. Commentar. in Daniel. *Origenes de
Theodorionis opere in editione Vulgata asseriscos posuit.* Et in Epistola ad Suniam & Fretell.
Licet in Septuaginta & in Hexaplis ita repererim. Hoc est in Vulgata, & in illa Hexaplorum.
Vulgata speciatim & proprie dicta utebantur Sunia & Fretella, pia & erudite femina:
multum illa à primigenio exemplari deflexerat. Hæc rogarunt Hieronymum, ut plurimorum
Palæstini locorum, in quibus Græca à Latinis dissonabant, legitimam lectionem ex Ebraica
veritate sibi traderet. Morem gessit Hieronymus, & prolixam rescripsit Epistolam, ex cuius
evolutione discas, quid Vulgatam inter editionem, & illam quæ jacebat in Hexaplis, disci-
minis interfuerit.

IX. Dum hanc emaculandis Septuag. Senibus navabant operam Eusebius & Pamphilus; E
similis cura Hefychium monachum in Ægypto, & Lucianum Antiochiæ eodem circiter tem-
pore exercebat. Hi priscam illam Editionem, *novi* dictam, deformem mendis, & sexcentis
vitiata locis mutare in melius aggressi sunt. Adhibitis ergo vetustis Vulgatæ hujus interpreta-
tionis exemplaribus rem ita gesserunt, ut reculam ab Hefychio editionē Ægyptus amplexa
sit: quam vero recoxit Lucianus, ab universis probata & usurpata sit regionibus, quæ Con-
stantinop. & Antiochiâ interjacent; nam Ebraicam etiam veritatē consiluisse fertur, ab eo-
emendata vetus illa Vulgata nomine ipsius affecta est. Hieron. in Epist. ad Sun. & Fretell. *In
quo brevis iter illud admonet, ut sciatis aliā esse editionē, quam Origenes & Cæsariensis Eusebius omnes
que Græciæ tractatores novi, id est, Communem appellant, atq. Vulgatam, & à plerisque nunc *novi*
dicitur; aliam Septuaginta Interpretum, quæ & in *novi*, codicibus reperitur, & à nobis in Lati-
num sermonem fideliter versa est, & Hierosolyma, atque in Orientis Ecclesiis decantatur.*

Igitur quintuplex post hanc ætatem Septuaginta Interpretum editio habita est; Vulgata
vetus, Origeniana, Eusebiana, illa Luciani, & Quinta demum Hefychii. Sed quoniam ex
Hexaplis profecta erat Eusebiana, pro una eademque utraque habita est. Quæ vero & *novi*
exemplaria supererant, in Studioforum bibliothecis delitescerant. Atque ita licet quinque
revera extarent hoc tempore editiones, trium duntaxat usus erat in Ecclesiis. *Alexandria &
Ægyptus, inquit Hieronymus, in Septuaginta suis Hefsebium laudat auctorem. Constantinopolis
usque Antiochiam Luciani martyris exemplaria probat. Mediæ inter has Provincia Palæstinos co-
dices legunt; quos ab Origene elaboratos Eusebius & Pamphilus vulgaverunt: totusq. orbis hac inter
se trifaria varietate compugnat.*

- A X. Cæterum verimili videtur simillimum, Lucianum ipsum, & Hesychium cum novellæ emendabant, ut Origenis imitabantur studium, ita emendationis rationem tenuisse, & obelis ac asteriscis ^{novellæ} distinxisse, eique Theodotionis lacinias affuisse. Cum enim certum sit, Egyptum ac Syriam Hesychii & Luciani editionibus esse usas; nec minus certum sit quæ in regionibus usurpabantur editiones ^{novellæ}, obelis fuisse & asteriscis signatas, plane hinc efficitur Hesychii & Luciani editiones notatas fuisse obelis & asteriscis. Hieronymus in Proemio Comment. Daniel. *Sed & Origenes de Theodotionis opere in Editione Vulgata asteriscos posuit, docens defuisse quæ addita sunt; & rursus quosdam versus obelis prænotavit, superflua quæque designans. Cumque omnes Christi Ecclesia, tam Græcorum, quam Latinorum, Syrorumque, & Aegyptiorum, hanc sub asteriscis & obelis editionem legant, ignorent invidi labori meo, qui volui habere nostros, quod Græci in Aquile, & Theodotionis, ac Symmachi editionibus lætiantur: & in Epistol. 89. ad Augustinum, cap. 6. Vis amator esse verus Septuaginta Interpretum? non legas ea quæ sub asteriscis sunt, imo rade de voluminibus, ut Veterum refutorem probes: quod si feceris, omnes Ecclesiarum Bibliothecas damnare cogeris; vix enim unus aut alter invenitur liber, qui ista non habeat. Quippe vix ulla reperire erat Hieronymi ætate exemplaria, quæ non vel ab Origene, vel à Luciano, vel ab Hesychio fuissent correctæ. Cum itaque vulgata omnia exemplaria infedissent asterisci & obeli, nec ulla fere essent in usu, quam quæ tres illi castigatores emendaverant, sequitur ita distinctos fuisse ipsorum Codices. Cujus discriminationis quosnam assignare par est auctores, præterquam Lucianum ipsum, & Hesychium, quod ab Origene primum fuerat inventum imitantes postmodum & excolentes? Quin & ad Editiones quoque Latinas pervenit ejusmodi ^{novellæ} nam Hieronymus in Epist. 89. ad Augustinum, c. 6. Latinae suæ ^{novellæ} interpretationi asteriscos quoque & obelos sese addidisse testatur.*
- B Ex his porro Græcis editionibus, vel eanempe quæ erat in Hexaplis, sive Eusebiana, vel Lucianea, vel Hesychiana, hodiernæ nostræ omnes videntur prodisse: hac enim, ut ait Hieronymus, trifaria varietate totus orbis compugnabat; Vulgata vero omnium inquinatissima pene obsoleverat. Cum autem in Veteres illas magnam constet investam esse confusionem ex librariorum oscitantia, dum vel obelorum & asteriscorum notationem negligunt, vel eos suis non adscribunt locis, negari non potest impuras esse recentiores Editiones ^{novellæ}, & vitiatas, utpote quæ ex antiquis illis prodierunt. Nam etiam si profectæ essent ad Hexaplis, in quibus scribit Hieronymus, fuisse Septuaginta emendata & vera exemplaria; Hieron. in ^{novellæ} additamenta certe Theodotionis, quæ cum reliquo contextu, oblitteratis asteriscis, ad nos transmissa sunt, editionem adulterant & corrumpunt. ^{novellæ} ^{Uria 18. 11.}
- C
- D

CAPUT TERTIUM.

ORIGENIS SYNTAGMATA.

Capitis tertii partitio.

E **G**emina sectione absolvitur istud caput: Priore singula Origenis Syntagmata, quorum memoria superest, enumerantur: altera agitur de Origenis Syntagmatis quæ extant, deque vetustis libri ^{novellæ} ἀρχαίων interpretationibus.

SECTIO PRIMA.

SINGULA ORIGENIS SYNTAGMATA, QUORUM MEMORIA SUPEREST, ENUMERANTUR.

F **I.** Recensentur Origenis Syntagmata ab Eusebio commemorata. **II.** Ex his aliqua expenduntur accuratius; ac primum libri de resurrectione, **III.** ^{novellæ} ^{ερωταῖς}, **IV.** De martyrio, **V.** Dialogi, **VI.** Epistolæ, **VII.** Interpretatio Ebraicorum nominum Novi Testamenti, **VIII.** Liber de oratione, **IX.** Disputationes adversus Hæreticos, in iisq; ^{novellæ} ^{Parvus} Labyrinthus. **X.** Queritur, quid sint Origenis Monobiblia, & quid ipsius pro se Apologia à Vincentio Bellovacensi commemorata. **XI.** Philocaliam quoque in Origenianorum operum censu ponimus.

Euse-